

Del IV 1

6.0 Lutherdommens teologiske fundament i Det Gamle Testamente

(Fortsættelse af Masteropgaven "Theologia Germanica: Kristendommen imellem middelalderen og Luthers reformation" af Nini Prætorius, Dr.Phil. and Ma.Theol. (Uni. of Copenhagen), Professor (emer.) of Philosophy and Psychology, Dept. of Psychology, University of Copenhagen)

6.1 Indledning. Hvis nu Luther ikke havde forkastet, men havde gjort teologien i Theologia Germanica til det grundlag for sin egen teologi, som han så begejstret proklamerede i forordet til sin udgivelse af den, så ville han ganske givet have udfoldet en teologi og læsning af evangelierne, som på væsentlige punkter ville lægge sig tæt op ad de oldkirkelige kirkefædres² læsning af NT's evangelier, deres teologi og praksis, som *Theologia's* teologi havde dybe rødder i. Og han var givet vist sprunget over de markante tilbagegribende GT *inspirerede* ændringer heri, der fulgte i århundrederne *efter* dem, dvs. i 300 og 400 tallets, sådan som de kommer til udtryk i bekendelsesskrifternes dogmer – men også i Augustins *omskrivning* af GT's skabelsesberetning til historien om, hvordan Gud for Adams ulydigheds skyld har fordømt og straffet alle hans efterkommere, Hans egne børn, med en i deres sjæl, sind, ånd og krop uopretteligt fordærvende *arvesynd*.

Ja, hvis Theologia's teologi var blevet grundlaget for Luthers teologi, så ville hans teologiske reformarbejde med dets arvesynds og prædestinations lære, samt forsoningslæren, ifølge hvilke Jesu død "offerstedfortræderdøden" og tog vores "arveskyld og gerningssynder" på sig, næppe have fået den centrale dogmatiske status i Lutherdommen, dvs. i den lutherske evangeliske protestantisme. Og, som det vil fremgå både direkte og indirekte af undersøgelserne i de næste afsnit, så ville Den Augsburgske Bekendelses (DAB) 28 artikler aldrig have set dagens lys.

I det følgende afsnit er det hensigten at gøre op med dette bekendelsesskrift, som bygger på den Lutherske teologi med dens lære om Guds vrede og had til mennesket og straf for dets uoprettelige ontologiske synd, som ikke blot truer med at forpeste menneskets liv her på jorden, men også efter døden at medføre evig fortabelse i helvedes luer. Det vil blive gjort ved at demonstrere dets absurditeter, dets rødder i GT's profetier og arkaiske offertraditioner, og Luthers helt særegne prædestinationslære ifølge hvilken udvælgelse til frelsen eller fortabelsens skete med nødvendighed og ud fra Guds forsæt og forudsigelse; en lære, der hviler på tekstfordrejninger af både NT's og GT's skrifter, samt manipulationer med kernebegreber som tro, synd, frelse, og tilgivelse.³

For om muligt at *genetablere* kristendommens helt centrale, altomfattende kærlighedsbudskab, som grundlag for en *kristen* evangelisk kirke, er det imidlertid ikke gjort med blot at frigøre det fra de Lutherske bekendelsesskrifter og hans teologi; det er også nødvendigt at gå til rødderne og forbillederne - de der gav og videreførte NT's evangelier deres form, indhold og betydning - nemlig tilbage til Oldkirkens kirkefædres teologi. Ja, paradoksalt nok, til det formål vil det tillige være særdeles opportunt at gå til Luthers aller første udgivelse, *Theologia Germanica*, som har dybe rødder i netop de Oldkristne bevægelseres praksisser og teologier – og som samtidig er skrevet med en klarhed og friskhed, der er umiddelbart forståelig og dybt

¹ Dette er fortsættelsen af min masteropgave i teologi, "Theologia Germanica: Kristendommen imellem middelalderen og Luthers reformation". Den kan downloades ved at trykke på dette link:

https://static-curis.ku.dk/portal/files/340907356/Masteropgave_Nini_Pr_torius_edfin.pdf

² dvs. den Irenæiske, den Clementske og den Origeneske læsning og teologi.

³ En ret omfattende præsentation og diskussion af nogle af disse problemstillinger foreligger allerede i masteropgaven (op.cit) i afsnit 4. *Forløsningslære*, s. 21 – 29.

meningsfuld den dag i dag. Kristendommen må gå tilbage for at komme frem til erkendelsen, som den udtrykkes så enkelt af den tyske teolog von Harnack (1901),⁴

” The Christian Religion is something simple and sublime; it means one thing and one thing only: Eternal life in the midst of time, by the strength and under the eyes of God.” (ibid. s. 8).

Og det kommer de senere afsnit til at handle meget mere om. Men først er det nødvendigt at gøre op med Den Augsburgske Bekendelse og den tidlige middelalders trosbekendelser, der sammen med den reformerte Lutherdoms teologi, står i vejen for erfaringen om Kristendommens ’sublime enkelthed’.

6.2 Den Augsburgske bekendelse og dens bekendelses skrifers forankring i GT's profetier og salmer

Som der står i forlægget til DAB, *bevidnes* dets artiklers⁵ *sandhed*, af den tidlige middelalders trosbekendelser: den *Apostolske*, den *Nicæiske* og den såkaldte Athanasianske trosbekendelse.⁶ DAB's centrale artikel, den om hvilke alle andre artikler om Jesu forhold til det syndige menneske drejer sig og er indbyrdes forbundet med, er *DAB art. 4*, som har overskriften *Retfærdiggørelse*. Det siges heri, jeg citerer, at

”Vi mennesker gøres retfærdige blot ved at tro på Jesus, han som *blev gjort til synd* for os. Dette er med Luthers ord ”det salige bytte”. Jesus, som i sig selv var ren, *blev set og behandlet af Gud som en synder på korset*”, (mine kursiver).

At Han blev *gjort* til synd betyder: Han blev gjort til stedfortrædende sonoffer, hvorpå alle menneskets synder blev overført – på samme måde som offerdyret i GT helt tilbage til Moses blev påført jødernes synder for at formilde Guds vrede. Og det var, som fortsættelsen lyder, ingen ringere end *Gud Fader selv*, der i dette tilfælde eksekverede Jesu ydmygende forvandling fra ren og syndfri til den, der på korset blev *behandlet og set* på af Gud – ikke blot som den, der uforskyldt *bærer* alle andre menneskers synd på sin kappe, men som blev gjort syndig *helt igennem* for alles synd: din og min og alle andre milliarder af menneskers synder, dengang som nu, ”gjorde” og vedbliver Gud at ”gøre” til Jesu synder, ifølge DAB 4. En indgriben fra Guds side, der kvit og frit gør os mennesker syndfrie og frelste fra døden. Ja, vi får tilmed Jesu *egen retfærdighed og liv* - ”blot vi tror på Jesus”.

Således skriver Luther henført om dette ”salige bytte”:

”Er det ikke en *smuk* og herlig *byttehandel*: Kristus, der er uskyldig og hellig, tager min synd og skyld på sig. Ja, ikke nok med det. Jeg, der kun er synd, klæder og smykker han også med sin uskyld og renhed. Gennem dette salige bytte, hvor den kære frelser bytter med os, og ellers ingen andre steder, bliver vi frie fra synden og døden og får hans egen retfærdighed og liv. Dette kan alene hjertet gribe i tro. En kristen er et menneske, som har Helligånden.” (Fra prædiken, 1540, WA 49, 124. Mine fremhævelser.)

Denne ”byttehandel”, som Luther kalder sin ”mageløse opdagelse”, beskrives i et af hans tidligere skrifter således:

⁴ A. von Harnack (1901/2019), *What is Christianity? Sixteen Lectures delivered in the University of Berlin during the Winter-Term 1899-1900*.

⁵ Artiklerne der indgår i diskussionen i det følgende, er art. 2, Arvesynden, art. 4, Forløsningen, art. 9, Dåben, og Art. 17, Kristi genkomst til dommen.

⁶ omtalt i masteropgave, i afsnit 3.1 *Fra antikkens kirkefædre til Augustin og Anselm og Canterbury*, Note 48, s.14, og i afsnit 3.2 *Jeg er vejen sandheden og livet. Verdensdommen og middelalderens Trosbekendelser*, s. 19.

”Hele evangeliet og hele Skriften erklærer nemlig, at Kristus er ypperstepræsten, som alene én gang for alle, og kun ved at ofre sig selv, har borttaget al menneskelig synd, og har erhvervet en evig forløsning, da han med sit eget blod indtrådte den ene gang i helligheden og således fuldførte sit frelserværk for evigt.

Derfor gives der nu aldeles intet sonoffer længere for vore synder uden hans alene. Og når vi med oprigtig tro fortrøster os⁷ til dette ene offer, da bliver vi renset for alle vore synder, uden vor egen fortjeneste eller gerningshellighed.” (Fra *Om indsættelse af tjenere i kirken*, 1523, WA 12, 169-96.)

Med andre ord: På samme måde som den jødiske menigheds forsyndelser mod *Loven* ved særlige ritualer af ypperstepræsten overførtes på et offerlam for at formilde en rasende Gud, således ofrer Jesus nu sig selv (eller var det ikke Gud, der ofrede ham?), ifølge Luther.⁸

Nuvel, det kræver en ret omfattende dekonstruktion at få viklet *Luthers* opfattelse af Jesus som den, der ved sit blod ofres i helligheden og *DAB's* bekendelsesartikler ud af, for ikke at sige *fri* af oldkirkernes 3 dogmatiske trosbekendelser, der, som det vil vise sig – bygger på *GT* profetier. Det gælder i særdeleshed *Luthers* og *DAB's* opfattelsen af *hvem og hvad den Jesus er*, som retfærdiggør os mennesker, blot ved at vi tror på Ham. Luther skriver i citatet ovenfor, at Evangeliet og hele Skriften '*erklærer*' at Jesus er ypperstepræst. Men er det nu også tilfældet? For intet sted i *Evangelierne* i NT erklæres det, at Jesus Kristus er *ypperstepræst*, ej heller citeres Jesus for at erklære, at han er det, tværtimod. Med *Skrifterne* referer Luther til *GT's* messianske profetier – i dette tilfælde formodentlig til Davids salme i Salmernes bog kap. 110, hvori det bl.a. hedder:

”Herren sagde til min herre: ”Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder” ... ”På helligt bjerg har jeg født dig som dug af morgenrødens morgenskød.” Herren har svoret og angret det ikke: ”Du er præst for evigt på Melkisedeks vis”.

Profetierne i Salmernes bog udfoldes yderligere i '*Hebræerbrevets*' såkaldte kristusforkyndelse⁹, hvor Kristus sammenlignes med og optræder i en allegorisk nytolkning af skikkelser og kult i Det Gamle Testamente. Særlig fremtrædende er forkyndelsen af Kristus som *ypperstepræst* for den nye pagt. Kristus er gået ind i den himmelske hellighed, hvor han én gang for alle har ofret sig selv og derved vundet evig forløsning for mennesker, (Kjær Nielsen, 2020).¹⁰ *Melkisedek* som nævnes i Salme 110, var ifølge *GT* en fuldgyltig præst, der omtales således i *Første Mosebog*, kapitel 14, vers 18-20: ”Han var Selems konge og præst for Gud den højeste” På baggrund af *Mosebogens* tekst om *Melkisedek* og salme 110 konkluderer *Hebræerbrevet* (6, 13 – 10, 18), at det er Jesus, som er denne person, der sidder ved Guds højre hånd og er præst for evigt. Jesus, siges det, er større end *Moseloven* og dens ypperstepræster, og derfor skal vi holde os til ham og ikke til *Moseloven* og dens præster.

Det er så hvad Luther mener med, at hele Evangeliet og Skriften *erklærer* om Jesus, at han på én gang er *ypperstepræst* og *sonoffer*. Men det har hverken *NT's* Evangelier eller skrifter erklæret noget som helst om (*pace* Luther)¹¹. Et af de væsentlige problemer med *Luthers* kristologi er, at han ikke skelner imellem, hvad *NT's* evangelier *forkynder*, og hvad de tre bekendelsesdogmer *foreskriver*; dogmer, der stammer fra det fjerde århundrede e.Kr. - og som er forankret i *GT* og dets profetier (meget mere herom senere). Men inden vi i afsnit 7.0 – 7.1¹² forsøger at afklare, hvordan denne *Lutherske* sammenblanding af evangelierne

⁷ dvs. sætter vores lid til.

⁸ Et ritual, der dog blev afskaffet et par århundrede før Kristi fødsel, jf. afsnit i masteropgaven, 4.2 *Om Jesu død som stedfortrædende sonoffer for vore synder – og dens rødder i GT*, s. 22.

⁹ *Hebræerbrevet* er dateret til omkring år 90 e.kr., og blev i 200-300 tallet fejlagtigt tilskrevet Paulus – derfor indgår det som tekst i NT. Forfatteren til *Hebræerbrevet* er ukendt.

¹⁰ <https://denstordanske.lex.dk/Hebr%C3%A6erbrevet>.

¹¹ Den af Paulus' og Apostlenes antagne *forsoningsteori* om Jesu "stedfortrædende offerdød", som vil blive diskuteret i næste afsnit, er forskellige fra den her af Luther i *DAB* art. 4 beskrevne, og bygger på profetien i Esajas 53.

¹² Som handler om Paulus' kristologi.

kristologi og bekendelsesskrifternes dogmatiske vedtagelser om Kristus er opstået, skal vi runde tre andre af DAB's artikler, nemlig art. 2, Om arvesynden, art. 9, Om dåben, og art. 17, Om Kristi genkomst til dom.

***

Først *DAB art. 2, Om arvesynden*, hvori det hedder,

"Ligeledes lærer de¹³, at alle mennesker som fødes på naturlig måde, efter Adams fald fødes med synd, det vil sige uden guds frygt, uden tillid til Gud og med begærlighed, og at denne arvelige sygdom eller brøst i sandhed er synd, som virker fordømmelse¹⁴, og som også nu medfører evig død for dem, der ikke genfødes ved dåben og Helligånden".

Det, der siges her i *art. 2*, er, at Jesu stedfortrædende offerdød *ikke* uden videre sikrer 'byttehandlens' løfte til mennesket om Jesu syndfrihed og liv - for den der tror på ham (jf. art. 4). Da mennesket nemlig ifølge art. 2 p.gr. af *arvesynden* fødes med synd og uden guds frygt eller tillid til Gud, men med begærlighed, skal endnu en betingelse være opfyldt - ikke bare for at mennesket kan lukrere på "byttehandlens" syndfrihed, men tillige for at undgå evig død, nemlig: at mennesket *genfødes* ved dåben og Helligånden. Så lad os derfor straks høre, hvad der i *DAB art. 9* siges om dåben:

"Om dåben lærer de, at den er nødvendig til frelse, og at Guds nåde tilbydes gennem dåben, og at børn skal døbes, for at de ved at frembæres ved dåben for Gud kan blive taget til nåde af Gud. De fordømmer gendøberne, som misbilliger barnedåben og påstår, at børn frelses uden dåb."

Med andre ord, ifølge *DAB art. 2* sammen med art. 9, så vil børn f.eks., der dør før de når at blive døbt, ikke blive frelst og opnå Jesu egen retfærdighed (dvs. syndfrihed) og liv, men vil for deres medfødte arvelige sygdom skyld være dømt til evig død (og det der er værre, i følge *DAB art. 17*, som vi kommer til om lidt). Men kan det nu virkelig passe, at Luther mener, at mennesker, inklusive små børn, der ikke er døbt, ikke blot ikke får del i Kristi stedfortrædende sonoffer døds frelse og liv, men vil være hjemfaldne til evig død? Hvis det er tilfældet, så er det sandelig en forsvindende lille del af menneskeheden, før og nu, der får glæde af den "forløsning", Luther beskrev som "Jesu salige bytte" - uanset om de kender eller tror på ham.

Der er intet dogme eller trossætning inden for kristendommen, der har voldt så mange og så store problemer, og som har ført til så store og frygtfremkaldende selvmodsigelser som arvesyndslæren. Og intet har været så vanskeligt at give slip på og at opgive end arvesyndsdogmet.¹⁵ Melanchthon, som var DAB's pennefører, spørger retorisk:

"Mener I, at alle mennesker er Guds børn ved deres naturlige fødsel? Det er i så fald i strid med Skriften, som taler om arvesynden. Mener man da, at Guds vrede ikke hviler over arvesynden? Det er også imod Guds ord. At sige at Adams slægt er Guds børn ved deres naturlige fødsel, det ville være at benægte, at Adams slægt trænger til at blive frelst fra deres fordærv.", (Lausten 2010, 150-151).

Lad os her lige minde om, at læren om *arvesynden*, der siger, at ethvert menneske fødes som en uforbederlig fortabt synder, "uden tillid til Gud eller tro på Gud, men med begærlighed", etc. etc., hverken figurerer i GT tekster eller i NT's evangelier, men at den blev *opfundet* af Augustin i 400-tallet e.Kr. Det er og kan kun være Augustins "Skrift" herom, Melanchthon henviser til i citatet. Med Luther i 1500-tallet blev

¹³ "de" er (formodentlig) en henvisning til "menighederne i den nicænske kirkeforsamling" og oldkirkens og middelalderens trosbekendelser.

¹⁴ Betyder: som fordømmer (dem).

¹⁵ Flemming Kofod-Svendsen har i sin artikel, *Om udøbte børns skæbne*, givet en særdeles anbefalelsesværdig lærd og grundig gennemgang af den omfattende litteratur om de problemer, arvesynden har skabt inden for kristendommens tidlige historie og op til vor egen tid - alene mht. spørgsmålet i relation til dåben. (Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke / 02 / 2016)

arvesyndslæren *dels* skærpet og *dels* derpå gjort til dogme i den reformerte Lutherske kirkes Lutherdom. Det følger af dette dogme, at *enhver handling* – inklusive handlinger i forsøget på at sætte sig ud over sit – ved arvesynden – menneskelige *essentielle syndige væsen*, karakteriseres som *djævelsk*. Det fremgår helt klart af den Augsburgske bekendelses ”fordømmelser” og ”antikrist-gørelse” af enhver, der ikke har den ”rette” tro om dette dogme og dets konsekvenser – men også i mangfoldige tilbagevendende gentagelser herom i snart sagt samtlige af Luthers teologiske tekster.

I den Lutherske reformerte kirke er *dåben* p.gr. denne nedarvede synd – og her specielt barnedåben – en nødvendighed. Ja, dåben er en betingelse for at opnå Guds nåde og frelse. Men, samtidig fremgår det af Luthers Lille Katekismus, at synden er ”en blivende virkelighed, som mennesket ikke kunne blive fri af – det sker først *efter* døden. Arvesynden lever videre i den kristne også efter dåben.”¹⁶ Luther siger det samme med et citat fra Paulus således, at selvom ”vi altså blev begravet sammen med ham (Kristus) ved dåben til døden, for at også vi, sådan som Kristus blev oprejst fra de døde ved Faderens herlighed, skal leve et nyt liv” – et liv, hvor vi er revet ud af djævlens gab” – så ”dør synden ikke”, ej heller ”opstår nåden fuldstændig, førend det syndens legeme, som vi bevæger os i her i dette liv, tilintetgøres.” (Luther, 1530¹⁷)

Men, notabene, mht. DAB’s art. 2 om Arvesynden lader det sig af gode grunde ikke gøre at ”skyde skylden” på ”Skriften” i NT-evangelier – men heller ikke GT’s skrifter. Om arvesyndslæren, skriver Overrabbiner Bent Lexner følgende:

”Jødedommen kender ikke til dogmet ”arvesynden”, men for jødedommen er synd en realitet, mennesket kan overvinde. Lidt populært er det blevet sagt, at kristendommen lærer, at mennesket begår synd, fordi det er en synder, mens jødedommen siger, at det er en synder, fordi det begår synd. Det er min oplevelse at jøder er mindre optaget af det tyngende syndsbegreb, som det vist kendes i Kristendommen. Det kunne blandt andet være fordi, jøder ikke tror på helvede, men mener at vi alle har ret til tilgivelse, hvis bare vi virkelig beder om det og i øvrigt mener det, vi siger.”¹⁸

Det turde være sagt fra ”hestens egen mund”, så at sige. Og man behøver blot at læse 1’ Mosebog kap 3¹⁹ for at konstatere, at Gud ved sit afskedsfarvel til Adam og Eva nok fortæller dem om det hårde liv, de og deres efterkommere må friste uden for Edens have på grund af deres ulydighed. Men Gud fordømmer dem ikke (det er slangen, der fordømmes) – men omsorgsfuldt ”lavede skindtøj til dem, og gav dem det på”. Så Melanchthons påstand om, at ”det går imod Guds ord” at hævde, at ”Guds vrede ikke hviler over *arvesynden*”, findes der heller ikke belæg for i GT.

Så hvis vi nu i stedet for lytter til, hvad Jesus, der heller aldrig havde hørt om arvesynden, forkynder enslydende om de små (udøbte) børn i samtlige synoptiske evangelier, så er der tale om en radikal anden historie. I Markus evangeliet gengives Jesu ord således:

”Og de bar nogle små børn til Jesus, for at han skulle røre ved dem; disciplene truede ad dem, men da Jesus så det, blev han vred og sagde til dem: »Lad de små børn komme til mig, det må I ikke hindre dem i, for Guds rige er deres. Sandelig siger jeg jer: Den, der ikke modtager Guds rige ligesom et lille barn, kommer slet ikke ind i det.»²⁰

¹⁶ Citat fra RAPPORT FRA DET AF BISKOPPERNE NEDSATTE FAGUDVALG VEDRØRENDE DÅB OG NADVER, MAJ 2019, s. 28, <https://www.folkekirken.dk/ Resources/Persistent/4/4/1/0/4410bb9df3dc761108a240963d2acf8fb03f84fc/Rapport%20fra%20fagudvalg%20ved%20da%CC%8Ab%20og%20nadver%20.pdf>

¹⁷ Kirkens Babyloniske Fangenskab.

¹⁸ Fra Lexner, B. (2002) Syndsforståelse i jødedommen. Religion.dk.

<https://www.religion.dk/sp%C3%B8rg-om-j%C3%B8dedom/syndsforst%C3%A5else-i-j%C3%B8dedommen>

¹⁹ ’Syndefaldet og uddrivelsen af Edens have.’

²⁰ Mark. 10, 13-16 med overskriften ’Jesus og de små børn’

Og i Mattheus evangeliet svarer Jesus, da disciplene spørger, hvem der er størst i himlen:

”Han kaldte et lille barn hen til sig, stillede det midt iblandt dem og sagde: »Sandelig siger jeg jer: Hvis I ikke vender om og bliver som børn, kommer I slet ikke ind i Himmeriget. Den, der ydmyger sig og bliver som dette barn, er den største i Himmeriget; og den, der tager imod sådan et barn i mit navn, tager imod mig.”²¹

Tydeligere kan det da vist ikke siges, at det *ikke* kan være *Kristi* lære, at alle mennesker efter Adams fald, fødes med en uoprettelig synd, *uden gudsfrygt, og uden tillid til Gud* etc. – og derfor har nødig at blive taget til nåde af Gud. Ja, i følge Jesus tilhører Gudsriget, og dermed Helligånden, *allerede* det lille barn. Og hvad ville der da ellers være i mennesket til at modtage dåbens sakramente, hvis ikke netop tillid til og troen på Gud?

Ifølge *Missionsbefaling*²², (Matt. 28), er dåben *ikke* koblet sammen med arvesynden og skal ikke tjene til, at mennesket til trods for den, kan blive taget til nåde af Gud. Dåbens indstiftelse meddeler Jesus Kristus efter opstandelsen sine disciple således:

»Mig er givet al magt i himlen og på jorden. Gå derfor hen og *gør* alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende.« (Matt. 28, 18-20.)²³

I de første kristne menigheder og kirker var det almindeligst, at det var voksne, der blev døbt. Det skete efter, at de havde gennemgået en tid med faste, bøn og undervisning. I dåben indgik en *tilspørgelse*, hvor man svarede ja til at lade sig *genføde ved den levende dåb*.²⁴ Det er først omkring år 200 e.Kr., at barnedåb blev en almindelig skik – hvad den ikke var før; velsagtens fordi børn ikke behøvede nogen *genfødsel* (jf. Jesu ord om børnene i citatet ovenfor).

Det bringer tankerne til samtalen mellem Jesus og den skriftkloge Nikodemus, medlem af jødernes råd, hvor Jesus siger til ham, »Sandelig, sandelig siger jeg dig: Den, der ikke bliver født på ny, kan ikke se Guds rige.« - og uddyber, da Nikodemus ikke fatter, hvordan det kan lade sig gøre – ”Den, der ikke bliver født af vand og ånd, kan ikke komme ind i Guds rige.” Det er nærliggende at Jesus her taler om, eller hentyder til genfødslen og den åndelige forvandling ved Helligånden, der skete da han selv blev døbt i Jordanfloden af Johannes Døberen.

De tidligste skrifter om dåben forekommer i Paulus' breve. I Rom 6, 3-4 skriver han:

”Ved I ikke, at alle vi, som er blevet døbt til Kristus Jesus, er døbt til hans død? Vi blev altså begravet sammen med ham ved dåben til døden, for at også vi, sådan som Kristus blev oprejst fra de døde ved Faderens herlighed, skal leve et nyt liv”

At dø ved dåben til Jesus Kristus indebærer for Paulus, at synden *ikke* mere har magt over den kristne, eller at han eller hun skal dø *som følge* af synden (Müller, 2000²⁵). I 1. Kor 6,11 skildrer Paulus korinternes

²¹ Matt. 18,3-5.

²² Som Fagudvalget vedr. Dåb og Nadver (cf. note 11) fejlagtigt kalder *Dåbsbefalingen* (ibid. d. 32). Der findes ingen Dåbsbefaling i NT.

²³ Hos Lukas er der også en opfordring til disciplene om at døbe – men ikke hos Markus. I Johs. 4,2 hedder det, at disciplene døbte – men det gjorde Jesus ikke. Der findes ifølge Müller (2000) intet kildemateriale, der giver et klar billede af dåbens oprindelse.

²⁴ Heller ikke mht. tilspørgelsens ordlyd findes der kilder, der kan bekræfte, om den har været den samme overalt og i de tidlige kristne menigheder.

²⁵ Müller, M (2000) At blive kristen. I H.R. Iversen, ed. Dåb, København: ANIS

omvendelse til kristendommen som det at de bliver vasket rene, blev hellige og blev gjort retfærdige (dvs. syndfrie) ved Herren Jesu Kristi navn og ved Ånden. At Ånden nu råder, betyder ifølge Müller, at

”Livet i skyggen af Adam og syndefaldet er afløst af livet under nådens herredømme. (Rom 5,12-21). [...] Jødedommens hellige skrifter er blevet til Det *Gamle* Testamente. [...] Der er ikke tale om en forhistorie, *der har fået en fortsættelse*, men om et bevidsthedshistorisk *nybrud*. Det gælder en transformation af gudsbilledet *med tilbagevirkende kraft*. [...] Denne overgang fra det ene herredømme til det andet kan Paulus kalde en ny skabelse. [...] Gud frelste os, ikke fordi vi havde gjort retfærdige gerninger, men fordi han er barmhjertig; det gjorde han ved det bad, der genføder og fornyer ved Helligånden (Tit 3,5). Dåben er med andre ord som *genfødsel* indgangen til et nyt liv” (Müller, *ibid.* s. 21).

Paulus, der som bekendt heller ikke kendte til *arvesynden*, havde været igennem en forvandlende genfødsel, da Jesus åbenbarede sig for ham på vejen til Damaskus. For Paulus er dåben i Kristus en indvielse til Ham og det nye liv, som Han indvarsler. Ja, ifølge Paulus er livet i Guds rige her på jorden allerede; Kristus er afslutningen på Moses og Loven, den er sat ud af kraft, (mere herom senere). *Augustin*, der var ansvarlig for arvesynds læren, og dermed indirekte for arvesynds *dogmet*, havde ved sin omvendelse til kristendommen været igennem en tilsvarende bevidsthedsmæssig transformation. Og det var måske grunden til, at han som Paulus i slutningen af sit sidste storværk *Guds Stad* kunne skrive, at ”syndernes fortabelse ikke altid eller uden videre er givet på forhånd”, men at også vi mennesker, ved at følge Kristi lydigheds offer, ved Guds nåde lige som Kristus kunne blive hans børn. For,

“[Chris] became partaker of our infirmity, that we, being changed into some better thing, might, by participating in His righteousness and immortality, *lose our own properties of sin and mortality*, and preserve whatever good quality”.²⁶ ...” Now, therefore, let us walk in hope, and let us by the spirit mortify the deeds of the flesh, and so make progress from day to day. ... For there is but *one Son of God by nature*, who in His compassion became Son of man for our sakes, that we, *by nature sons of men*, might *by grace* become through Him *sons of God*.” (Augustin, 413–426/1886, s. 465, min kursivering.)²⁷

En sådan transformerende åbenbaring blev aldrig Luther forundt.

***

Og nu, som afslutning på denne gennemgang af dens *Den Augsburgske Bekendelses* artikler, er her hvad der siges i *art. 17, Kristi genkomst til dommen*:

Ligeledes lærer de, at Kristus skal åbenbare sig ved verdens ende for at holde dom, og han skal opvække alle døde, give de fromme og udvalgte et evigt liv og evindelige glæder, men fordømme de ugudelige mennesker og djævlene til at pines uden ende.

Dvs. ’de lærer’²⁸, at det løfte, der blev givet i DAB art. 4 om, at menneskene gennem Kristi ”salige bytte” bliver fri fra synden og døden og får hans egen retfærdighed og liv, slet ikke gælder, mens vi er her i livet, men i bedste fald først ved verdens ende – dvs. når Kristus ved verdens ende kommer for at opvækker alle døde og holde dom over dem. Her vil Han give de fromme *udvalgte* et evigt liv og evindelige glæder, og fordømme de ugudelige mennesker og djævlene til at pines uden ende.²⁹

²⁶ Augustin, 413–426/1886, s. 465. Se også afsnit 4.3. *Gud som kærligheds offer - iflg. kirkefædre i senantikken*, s. 26-28 i denne afhandling).

²⁷ Hvorledes Augustin mener, at det kunne gå til, er beskrevet i afsnit 4.3. *Gud som kærligheds offer - iflg. kirkefædre i senantikken*, s. 25.

²⁸ her er det atter de oldkirkelige og middelalderlige trosbekendelser, der lærer.

²⁹ Så nu kan vi konstatere, at ifølge DAB art. 17 bliver de udøbte, *børn såvel som voksne*, på gr. af arvesynden ikke blot hjemfalden til evig død, men også til pine uden ende.

Og ja, det er jo præcis, hvad der står i den trosbekendelse, vi gentager som et mantra i kirken ved gudstjenesten hver eneste søndag og ved andre kirkelige højtideligheder. Nemlig den trosbekendelse, der, som vi allerede tidligere har konstateret, har rødder i GT's forskellige messianske profetier. Her er uddrag af nogle af profetier fra Salmernes Bog, som DAB art. 17 og trosbekendelserne refererer til som 'De der lærer'. Først Salme 72, som er profetien om den retfærdige kongesøn, der skal komme, og om hans liv og gerninger blandt Guds folk,

"Gud, overdrag dine domme til kongen, din retfærd til kongesønnen, så han dømmes dit folk med retfærdighed og dine hjælpeløse med retsindighed. Alle konger skal kaste sig ned for ham, alle folkeslag skal tjene ham. Han redder den fattige, der råber om hjælp, og den nødstedte, som ingen hjælper. Han forbarmer sig over svage og fattige, han redder de fattiges liv; fra undertrykkelse og vold udfrier han dem, deres blod er dyrebart i hans øjne. Gid hans navn må leve for evigt, så længe solen er til, skal hans navn vokse. De skal velsigne sig i ham, alle folk skal prise ham lykkelig".

Profetien i Salme 72, om den "retfærdige kongesøn", der skal komme, har visse ligheder med beskrivelserne af Jesus i NT's evangelier. Men dén barmhjertige kongesøns *liv og gerning* hører vi intet om i den apostolske trosbekendelse, som var en slags "tjekliste" over ting, man i de oldkristne menigheder kunne blive enige om at tro om Jesus. I trosbekendelsen gæes der direkte fra "blev født af Jomfru Maria" til "pint under Pontus Pilatus, korsfæstet, død og begravet etc." og derfra videre til det, der profeteres i Davids *Salme 110's* om, at han nu sidder ved Guds højre hånd, hvorfra han skal dømmes levende og døde:

"Herren sagde til min herre: "Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder!" Dit magtfulde scepter rækker Herren fra Zion, hersk midt blandt dine fjender" [...] Herren er ved din højre side, på sin vredes dag knuser han konger. Han holder dom blandt folkene, han dynger ligene op, han knuser hoveder ud over den vide jord. Af bækken ved vejen drikker han, derfor kan han løfte hovedet."

For det første bemærker man, at hvis det antages, at i denne allegoriske fortolkning af salme 110, er Herren (med stort H) Gud, og herren (med lille h) er Jesus, der som konge svinger scepteret over sine fjender, så er det *Gud* der på sin vredes dag "knuser konger og holder dom blandt folkene, dynger ligene op og knuser hoveder" etc. Det er altså ikke Jesus/herren, der dømmes og straffer. Det er Gud der lægger hans (Jesu), fjender som en skammel for Jesu fødder.

Uanset ombytninger af rollefordelingen i trosbekendelsernes allegoriske fortolkning af salme 110, så minder Luther i sit brev til Melanchthon i 1521 om, at ingen går fri,

"Så synd frejdigt, men tro og glæd dig endnu mere frejdigt i Kristus, for han er sejrrig over synd, død og verden. Så længe vi er her, så kan vi ikke undgå at synde. Bed frejdigt, for også du er en stor synder".

Ifølge Luther, er den inkarnerede fordærvende syndighed en uomgængelig del af det at være menneske. Den er ikke bundet til bestemte handlinger, men til hele vort liv. Alligevel skal vi ikke lade os tynge. Vi kan nemlig *leve* med synden, fordi vi har nåden i Kristus. Eller rettere: *nogen* af os har Kristi nåde - *måske*; hvis vi *tror* og ved *dåben* er blevet taget til nåde af Gud; men *kun* hvis vi på forhånd³⁰ er blevet *udvalgt*, til at få den af ham - uanset om vi *gør* eller har gjort gode eller onde handlinger.

Men det er, ligesom trosbekendelsen, stik imod hvad Jesus selv siger, nemlig: "*Tro ikke, at jeg vil anklage jer hos Faderen; den, der anklager jer, er Moses, ham I har sat jeres håb til.*" (Johs. 5,45.) Og videre,

---

³⁰ prædeterminerede

” For ligesom Faderen oprejser de døde og gør dem levende, således gør også Sønnen dem levende, han vil. Faderen dømmes heller ingen, men hele dommen har han overdraget til Sønnen, for at alle skal ære Sønnen, ligesom de ærer Faderen. ... Sandelig, sandelig siger jeg jer: Den, der hører mit ord og tror ham, som har sendt mig, har evigt liv og kommer ikke for dommen, men er gået over fra døden til livet” (Johs 5.19-24.)

Loven og den dømmende og straffende Gud er forbi. For med Kristus har Gud overgivet magten til sønnen, som hele sit liv viste, at hans domme *aldrig* er fordømmende³¹. (Johannes” 5,45). Jesus Kristus er livet og lyset - før og efter opstandelsen, lige som han er det, her og nu,

”Ligesom Moses ophøjede slangen i ørkenen, sådan skal Menneskesønnen ophøjes, for at enhver, som tror, skal have evigt liv i ham. For således elskede Gud verden, at han gav sin enbårne søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv. *For Gud sendte ikke sin søn til verden for at dømme verden, men for at verden skal frelses ved ham.* Den, der tror på ham, dømmes ikke; den, der ikke tror, er allerede dømt, fordi han ikke har troet på Guds enbårne søns navn”³²

Forestillingen om, at Gud på dommens dag vil sende hovedparten af sin skabte og elskede menneskehed i tidsubegrænset smerte, er en ophævelse af kristen tro, håb og kærlighed. Så kort kan det siges, ifølge teologen Kaj Mogensen³³. At Gud sender mennesker i evig pine, er en historie om en Gud, det syndige menneske har skabt i dets eget billede. Ja, den traditionelle lære og især forkyndelse om den dobbelte udgang er menneskefjendsk og gudsbespottelig (Mogensen, op.cit.).

6.3 Luthers lære om Guds forudbestemte udvælgelse til frelse og fortabelse

Men Luther forsvarer indædt denne menneskefjendske og gudsbespottelige lære med, at alt sker med nødvendighed – et synspunkt han argumenterede for hele sit liv. Dvs. Gud har i sit *forsæt* bestemt, hvem han vil føre til tro og bevare til evig tid, ligesom han har forudset, men ikke forudbestemt, hvem der går mod fortabelse. Udvalgelsen til frelse er individuel og gælder *ikke* alle mennesker. Mennesker med den *syndige vilje*, de der har vendt sig bort fra Gud; som hører evangeliet, men ikke kommer til tro, kan Gud ikke frelse; ej heller dem, der aldrig har hørt evangeliet. De vil for evigt være fortabte i helvedes pinsler.

Luther forklarer det således til Erasmus af Rotterdam:

“Når det siges, at Gud forhærder eller bevirker noget ondt i os – at forhærde er jo at virke noget ondt – så gør Han ikke dette ved at skabe det onde i os fra nyt af (lat. *de novo*).” Gud skaber ikke den onde drift eller retning. Den *forefinder* Han.” (Citeret fra Olsen, 2017)³⁴

Selv om det er Guds almagt og skaberkraft, der virker alt det, som Satan og det ugudelige menneske foretager sig, så bevarer Satan og de ugudelige både vilje, spontanitet og ansvar for deres egne gerninger. Den onde vilje er styret af de dybeste driftsmæssige lag. Det kan Gud ikke gøre noget ved (op.cit. s.295).

Men når det nu er sådan, at Gud den almægtige og allestedsnærværende har skabt og styrer alle ting, så har han vel også skabt den syndige vilje? Nej, svarer Luther! Gud virker i Satan og i de ugudelige, *som de er*, og som Han *'forefinder'* dem. Og Gud kan ikke ændre på, hvordan menneskene er, for den syndige vilje kommer fra dem selv. Og det kan Gud ikke gøre noget ved. Men hvorfra kom så det onde *oprindeligt*? Dette

³¹ Eksemplerne er legio. Tænk blot på lignelsen om den fortabte søn; eller kvinden, der havde begået ægteskabsbrud; eller om det mistede får og den tabte mønt.

³² Johs. Kap. 3.14 -18

³³ Kaj Mogensen, dr.theol. ”Forkyndelse af dobbelt udgang er et magtmiddel, få lader sig anfægte af. Men det ødelægger stadig nogle kristnes frimodighed.” (Kristeligt Dagblad, februar 2021).

³⁴ Olsen, P. (2017), Viljens frihed og ufrihed i ældre luthersk tradition. *Dansk Teologisk Tidsskrift*. 80. årg., 2017, s.282-299.

spørgsmål har Luther ikke noget svar på. "Det tilhører den skjulte Gud (lat. *Deus absconditus*, WA 18,684-685)."³⁵ Gud har ikke åbenbaret alt, og det, som Gud ikke har åbenbaret, skal vi lade ligge.

I Luthers berømte svar på Hans von Rechenbergs ængstelige spørgsmål om Gud frelser dem, der dør uden tro,³⁶ advarer Luther først Rechenberg om, at den slags (kætterske) spørgsmål skal man afholde sig fra at stille – og det må under alle omstændigheder kun debatteres imellem "modne kristne", der har den nødvendige ydmyghed, tillid og tro på Guds godhed. Dernæst konstaterer Luther, at

"Den opfattelse, at Gud ikke kunne have skabt mennesket til at blive forkastet og kastet ud i evig pine, er også blandt os udbredt, ligesom den til alle tider har været udbredt blandt nogle af de mest anerkendte folk, såsom Origenes og hans slags. De anså det for at være for hårdt og grusomt og uforeneligt med Guds godhed. De baserede deres opfattelse på Salme 77 [:7 ff.], hvor salmisten siger: "Vil Gud forkaste for evigt og aldrig mere være nådig? Er hans urokkelige kærlighed for evigt ophørt? Er hans løfter ophørt for evigt? Har Gud glemt at være nådig? Har han i vrede lukket sin barmhjertighed?" [De citerer også] Paulus, 1 Timotheus 2 [:4]: "Gud ønsker, at alle mennesker skal blive frelst og komme til sandhedens kundskab." Med udgangspunkt i denne forudsætning argumenterede de, at selv djævlene i sidste ende vil blive frelst og ikke evigt fordømt osv."³⁷

Og Luther fortsætter, at for at besvare spørgsmålet, om Gud frelser dem, der dør uden tro, må vi skelne klart imellem *vores overvejelser* og så *Guds sandhed*, som det fremgår af *skriften*. Gud sandhed stammer imidlertid ifølge Luther *ikke* fra skriften i de nys citerede salmer eller fra Paulus' 1.brev til Timotheus. Hvad der er Guds ord og sandhed, skal man ifølge Luther finde i skriften i helt *andre* salmer, breve og evangelier, nemlig disse,

"For nu at svare på spørgsmålet, har vi klare skriftsteder om at Gud ikke kan og vil frelse nogen uden tro. I Markus 16 [:16] står der: "Den, der ikke tror, skal gå fortabt." Og Hebræerne 11 [:6]: "Uden tro er det umuligt at behage Gud." Også Johannes 3 [:5]: "Den, der ikke er født af vand og ånd, kan ikke komme ind i Guds rige." Også Johannes 3 [:18], "Den, der ikke tror, er allerede fordømt." Hvis Gud skulle frelse nogen uden tro, ville han handle i modstrid med sine egne ord og ville vise sig som en løgner; ja, han ville fornægte sig selv. Og det er umuligt, for som den hellige Paulus erklærer, kan Gud ikke fornægte sig selv [2 Tim. 2:13]. Det er lige så umuligt for Gud at frelse uden tro, som det er umuligt for den guddommelige sandhed at lyve. ... For det eneste, vi læser, er, at han allerede har oprejst mennesker fra de døde og dermed givet dem tro. *Men uanset om han giver tro eller ej, er det umuligt for nogen at blive frelst uden tro*. Ellers ville enhver prædiken, evangeliet og troen være forgæves, falsk og bedragerisk, da hele evangeliet gør troen nødvendig".³⁸

Luther formaner i slutningen af sit brev til Rechenberg om, at han ikke skal beflitte sig med slige spørgsmål før han er blevet mere moden som kristen. Og han skriver, at hans citat fra salme 103,9 om, at Gud ikke vil bevare sin vrede til evig tid, er irrelevant. For denne salme henvender sig til de *helliges* lidelser på jorden og drejer sig om, hvordan det altid forekommer de således lidelsesplagede, at de er glemt af Gud - og at han ville være vred på dem for evigt. Det er, må man forstå, til trøst for disse hellige det gælder, at Gud ikke vil bevare sin vrede til evig tid. Og til Rechenbergs citat af verset fra Paulus om, at Gud ønsker, at alle mennesker skal blive frelst (1 Tim 2,4), siger Luther, at Paulus helt korrekt siger, at det er Guds vilje, at alle skal blive frelst; for uden hans vilje sker dette ikke. Men tilføjer Luther, "*Det følger imidlertid ikke heraf, at Gud frelser alle mennesker*".

Luthers aftapning af kristendommens budskab om 'Guds frelse for alle der tror' fører ikke bare til paradokser, men også til absurditeter. For hvorfor sendte Gud i det hele taget sin énborne søn til jorden

³⁵ Olsen, 2017, *ibid.* s. 297.

³⁶ von Rechenberg var en stærk tilhænger af Luthers reformation; Luthers brev til ham er skrevet i 1522.

³⁷ Citeret fra ET BREV TIL HANS VON RECHENBERG 1522, Oversættelse af Finn B. Andersen af "Ein Sendbrief über die Frage, ob auch jemand ohne Glauben verstorben, selig werden möge i WA 10 II, 322-326."

³⁸ Op.cit.

som offer for vores synder, og lod ham gennemlide ydmygelser og smerte, korsfæstelse og død, når han (Gud) allerede fra tidernes morgen i sit *forsæt* har bestemt, hvem han vil indgive troen, så de med nødvendig bliver frelst? Og det, notabene, hvad enten de har hørt eller ikke hørt om Jesus Kristus, hans liv og gerninger, eller var blevet døbt i hans navn eller ej, etc. Ifølge denne Lutherske fabrikation så døde Jesus ikke for alle – og *hvem*, hans død frelser, er under alle omstændigheder forudbestemt af Gud fra tidernes morgen.³⁹

Med lige så stor nødvendighed og *forudsigelighed* går det mod fortabelsen og helvedes luer for mennesker som Gud, ifølge Luther, *forefinder* med *den syndige vilje*, dvs. de der hører evangeliet, men ikke kommer til troen. Og, må det formodes, naturligvis går det samme vej for dem, der aldrig har hørt evangeliet, og derfor af gode grunde er afskåret fra at komme til *troen*. Heller ikke disse frelses ved Jesu død. Ja, ifølge Luthers 'udvælgelseslære' er det spørgsmålet, om der overhovedet er *nogen* der frelses ved Jesu offerdød.

Olsen (ibid.) opsummerer Luthers synspunkt således,

"Asymmetrien i læren om udvælgelsen består altså deri, at Gud har forudbestemt de enkeltpersoner, der vil blive frelst. Derfor bliver disse personer frelst. Men Han har ikke forudbestemt de personer, der vil gå fortabt. Dette gælder på trods af, at der kun er disse to muligheder: Frelse og fortabelse! Foruden denne asymmetri finder vi følgende paradoksale formulering: Gud vil ikke, at nogen går fortabt, men at alle skal nå til *omvendelse*. Alligevel vil Gud straffe dem, som vender sig bort fra Hans hellige bud. Han straffer synd med synd, idet Han forhærder og forblinder mennesker." (Olsen, 2017, s. 285).

Til de syndige *skal* spot føjes til skade, her såvel som hisset! Mere bekymrende turde det være for Lutherdommens teologer, at Gud og Jesus, hans søn og talerør, i den grad taler forbi hinanden. Her er, f.eks., hvad Jesus siger:

"Jeres hjerte må ikke forfærdes! Tro på Gud, og tro på mig! I min faders hus er der mange boliger; hvis ikke, ville jeg så have sagt, at jeg går bort for at gøre en plads rede for jer? Og når jeg er gået bort og har gjort en plads rede for jer, kommer jeg igen og tager jer til mig, for at også I skal være, hvor jeg er". Johs. 14, 1-4. ...

"Og den, der hører mine ord og ikke holder fast ved dem, ham dømmer jeg ikke; for jeg er ikke kommet for at dømme verden, men for at frelse verden." Johs. 12, 47.

"Se, jeg er med jer alle dage til verdens ende." Matt. 28, 20. ...

Og man kunne blive ved og ved ...

6.4 Eksempler på Luthers tekstmanipulationer og selvmodsigende argumentation

Den Augsburgske Bekendelse er selve Lutherdommens fundament. Den udtrykker Luthers overbevisning – og fordømmer samtidig i dens forskellige artikler alle synspunkter, der går imod den som *djævelsk* syndige. En fordømmelse, som Luther rundhåndet deler ud af i sit voluminøse teologiske forfatterskab. Men man kan finde adskillige tekster, hvor Luther – som det er tilfældet i ovenstående frelses og

³⁹ Denne Lutherske lære om forudbestemmelsen, blev stadfæstet i Konkordieformelen, også kaldet "Den Lutherske Fælleserklæring", i Art. 1., 5., 11. og 12. afsnit, som blev vedtaget i 1677, dvs. efter Luthers død. Her er link til Konkordieformlen: <http://www.lutherdansk.dk/Konkordieformlen%20-%20Kort%20Forklaring/Kort%20Forklaring%20-%20med%20indledning%20af%20fba.htm>

fortabelses betragtninger - argumenterer for synspunkter, der går stik imod hans egne grundlæggende, skarpt optrukne overbevisninger i DAB – og det endda i den selv samme tekst.

Et forholdsvis "mildt" eksempel, som viser hvorledes Luther, alt efter formål, "manipulerer" med selv så grundlæggende begreber som *tro*, finder vi i afsnittet '*Dåben*' i et af Luthers mest kendte og helt centrale værker, "*Kirkens Babelske Fangenskab*" fra 1520. Han skriver,

"Det vigtigste at være opmærksom på i dåben er da, det guddommelige løfte, der lyder sådan: "Den, der tror og bliver døbt, skal frelses." (Mark 16,16), (ibid., 44, min kursivering) [...] " Således ser du, hvor rig en kristen eller et døbt menneske er. Selv om han ville, kan han ikke ved nok så store synder miste frelsen, undtagen *hvis han ikke vil tro.*" (ibid. s. 46.) [...] " Du skal ikke anse troen for en ringe ting, for den er den bedste og højeste af alle gerninger. Ved troen alene kan du blive frelst, selv om *du så også skulle være uden alle andre gerninger.*" (ibid. s. 48, min kursivering).

Men så fortsætter han,

"Troen er nemlig Guds gerning, ikke menneskers, sådan som Paulus lærer (Ef 2, 8)⁴⁰ [...] *denne ene gerning virker han i os og uden vor medvirken.*" (Ibid. s. 48)

Altså, på den ene side er troen den højeste af alle en *Kristens* eller et døbt menneskes *gerninger* - ja, endda *villedede* gerning - som *frelser*, *uanset* hvilke andre syndige gerninger, han eller hun måtte begå. Men, et par linjer længere fremme, er troen på den anden side slet ikke den Kristnes, *menneskets*, gerning, men *Guds* gerning - og det uden vor medvirken.⁴¹

Endnu et eksempel: I Luthers sidste skrift om dåben,⁴² hvori han polemiserer mod de såkaldte "gendøbere" og "sværmere" og "djævelske papister" om den rolle *troen* har for dåbens genfødende og frelsende kraft, siges det - overraskende - at den ikke afhænger af den døbttes tro på dåbens løfte om frelse (troen kan man lyve om eller selv tage fejl af), men alene ligger i selve den af Gud befalede og indstiftede dåbshandlings 'ord og vand'. Jeg citerer,

Det må være med vor tro, som det vil, den må komme eller blive borte, den hverken giver eller tager noget som helst fra dåben. Ja, selv om jeg aldrig mere troede, så er dåben dog alligevel ret og fuldkommen. *For det kommer ikke an på min tro eller vantro, men på Guds anordning og indstiftelse. ...*

Og i et afsnit længere fremme,

"Hvis du tror det [dvs. dåbens løfte om frelse] og bruger det ret, er det godt for dig, hvis ikke, så bruger du det til din egen fordømmelse. ... Gud har nemlig forordnet og befalet, at række hans Ord og dåb, for at mennesker skal frelses, det vil sige forløst fra synd og død og sat over i Guds rige og det evige liv. Sådan lyder teksten jo:

⁴⁰ I Ef. 8-9, hvorfra Luthers citat stammer, siger Paulus "For af den nåde er I frelst ved tro. Og det skyldes ikke jer selv, gaven er Guds. Det skyldes ikke gerninger, for at ingen skal have noget at være stolt af". Meningen er her *ikke*, som Luther skriver, at troen er Guds gerning, men at "af Guds nåde er I frelst ved *troen* på ham" - og ikke af *gerningerne* I kan bryste jer af og være stolte over. Et af mange eksempler på Luthers citat-manipulationer.

⁴¹ Kierkegaard giver i NB:18:96: endnu et eksempel: "Selv for Luther staaer det ikke fast, hvad der er Forskjellen mellem jødisk Religiositet og christelig Religiositet. .... I een [og] samme Prædiken (Prædiken over Evangeliet paa første Pintsedag) ja blot med et Par Punkter imellem fremstiller Luther den Xstne »som en Guds Mand, et Msk., for hvis Skyld Gud sparer Land og Folk« – og at Verden maa ansee den Christne for en Ulykkes-Fugl, der bringer Fordærvelse og Forbandelse over Land og Folk."

⁴² "Den hellige dåb", (1535). Oversat efter originalteksten i Weimar-udgaven: WA 37, 627-672. (D. Martin Luthers Werke, Weimar 1883-1929) af Finn B. Andersen, 2006, <http://www.lutherdansk.dk/Den%20hellige%20d%C3%A5b/Ensermon.htm>

”Den, der tror og bliver døbt, skal frelses; men den, der ikke tror, skal dømmes. Mark 16,16.”⁴³ (Luthers kursivering)

Imod slutningen af det 31 sider lange skrift, skriver Luther,

”Mange [døbte] opfører sig desværre som om de har i sinde at forblive som før i deres gamle hud. De lever, som de vil, og bruger kun den hellige dåb som et skalkeskjul. ... Nej, kære bror, den vej har jeg ikke anvist dig, at dåben skulle give frihed til at synde, men lige modsat. *Du er blevet rensset for dine synder og har fået nåde, for at du skal føre et nyt liv og holde op med at synde.* Det rimer ikke, at være døbt og forblive i synden. Dåben er jo netop givet, for at borttage synden, så mennesket kunne blive fromt og vokse i gode gerninger.” (Luthers kursivering.)

Så glem da alt om det Luther skrev i 1521 til Melanchthon om at ”synde frejdigt” og at ”så længe vi er her i livet, så kan vi ikke undgå at synde.” Ja, så længe vi er i ”huden” er og forbliver vi uforbederlige syndere...

Et mere eklatant eksempel på hvorledes Luther i et og samme skrift - også om dåben - argumenterer for diametralt modsatte synspunkter, finder man i hans skrift fra 1528, *’Om gendåben. Et brev fra Martin Luther til to præster.’* Bort set fra, at Luther – og med ham Melanchthon, Luthers pennefører i DAB – holder fast i, at alle børn, der fødes på naturlig måde, fødes med Adams synd, *arvesynden*, og dermed fra starten er dybt og uløseligt fortabte for synden, henviser han i denne tekst *på den ene side* til Skriften i Salmernes bog, 106, 37, om

”hvordan jøderne ofrede deres sønner og døtre til afguderne og på den måde udgød uskyldigt blod. Hvis der, som teksten siger, var uskyldigt blod, så har børnene naturligvis været rene og hellige, hvilket de ikke har kunnet være uden Helligånd og tro, [desuagtet, at de ikke var døbt etc., min kommentar]. Ligeledes med de uskyldige småbørn, som Herodes lod myrde (Matt. 2, 16), [...] alligevel var hellige og salige. Og Kristus siger i Matt. 19, 14, at Himmeriget tilhører de små børn til. [...] derfor må der være tale om de samme små børn, når han siger: ”Himmeriget hører sådanne til” og: ”Deres engle i Himmelen ser altid min himmelske faders ansigt” (Matt. 18.10). Han lærer jo også i det følgende, at vi skal blive som små børn. Men hvis sådanne små børn ikke var hellige, havde han sandelig givet os et dårligt forbillede, som vi skulle ligne. Så skulle han ikke have sagt: I skal blive som de små børn, men snarere: I skal blive anderledes end børnene.” (ibid. s. 60 – 62).

Og *på den anden side* siger Luther, nogle ”punktummer længere fremme”, at ”De (børnene) kommer fra Den gamle Pagt til Den nye Pagt, på hans egne ord (Mark. 10, 14; Luk. 18, 16): Lad de små børn komme til mig; dem må I ikke hindre, thi Guds rige hører sådanne til.”, For, som Luther **nu** argumenterer: ”Sådanne børn kommer til mig, siger han (Jesus), *dem* tilhører Guds rige. For derved at *de bringes og kommer til Kristus*, bliver de så salige, at han omfavner dem, velsigner dem og *giver dem Guds rige.*” Dvs. det er først *efter*, at børnene er blevet bragt til Jesus og er blevet velsignet af ham, at Guds rige tilhører dem. – Med andre ord: slutsatsen for Luther er, før som nu, at først når de bliver *barnedøbt* til Kristus i kirken, er Gudsriget deres.⁴⁴

⁴³ Mark. 16 forsætter i vers 17-18 noget kryptisk således: ”Og disse tegn skal følge dem, der tror: I mit navn skal de uddrive dæmoner, de skal tale med nye tunger, og de skal tage på slanger med deres hænder, og drikker de dødbringende gift, skal det ikke skade dem; de skal lægge hænderne på syge, så de bliver raske.« Disse sidste vers gælder dog næppe eller i almindelighed alle troende døpte.

⁴⁴ Den samme pointe fremføres med brug af den samme ”logik” særdeles verbost i det lange afsnit om dåben i Luthers *Kirke postil 3. søndag efter helligtrekongers dag*. Jfr. <http://www.lutherdansk.dk/KP%20-%20enkeltpr%C3%A6dikener/KP%20-%20Matt%208,%201-13%20-%20Htk%203/default.htm>

6.4 Om hvordan Luther "franarrede Gud kristendommen"⁴⁵

Disse eksempler på, at Luther, alt efter formål lige gerne med kraft argumenterer for sine grundlæggende overbevisninger og begreber (som beskrevet i DAB's artikler) som de stik modsatte, gør det vanskeligt at diskutere, hvad Lutherdommen går ud på. Man vil altid kunne blive mødt af sin modpart med den indsigelse, at det slet ikke var det, Luther havde sagt eller ment, men noget helt andet; ja, faktisk det stik modsatte!

Den kritik jeg har rettet her imod Luthers teologi, og den rolle hans personlige problemer⁴⁶ har spillet for hans krampagtige fastholdelse af dogmerne om arvesyndsynden, den dobbelte udgang, prædeterminations- og forsoningslære, er jeg ingenlunde alene om, endsig den første til at påpege.⁴⁷ Kierkegaard skriver, "jo mere jeg seer paa Luther, desto mere overbevises jeg om, at han var eet fortunlet Hoved" (SKS 21, 296, NB 10:78). Barrett (2015), uddyber Kierkegaards syn på Luther (ca. 1849) i dette sammendrag,

"Kierkegaard feared that Luther's notion of grace was partly an accommodation to his own anxiety, and objected that Luther had wrongly concluded that Christianity only exists in order to soothe and reassure a troubled soul. This fear of religious despair led Luther to embrace a highly selective hermeneutic that marginalized the imperatives of the gospels. ... In his later life Luther ended up validating spiritual mediocrity (SKS 25, 304, NB 29:12 / JP 3, 2546.)"

Denne Lutherske "validating spiritual mediocrity" gælder ifølge Kierkegaard i særdeleshed Luthers syn på Jesus som stedfortræder sonoffer, dvs. "det salige bytte", hvorved vi ved Jesu lidelse og død ganske gratis overtager hans liv og syndfrihed. Men også de eklatante misforhold mellem ordet om Guds kærlighed til verden i evangelierne og Lutherdommens påstand om Guds had til mennesket og Hans vrede over dets *ontologisk* uoprettelige syndighed, er til at tage og føle på. Kierkegaard nærmest *råber* sin afmagt ud over Luthers mis-repræsentation af NT:

"O, Luther, Du havde 95 Theses: forfærdeligt! Og dog i dybere Forstand jo flere Theses, jo mindre forfærdeligt. Sagen er langt forfærdeligere: der er kun een Thesis. Det nye Testaments Christendom er slet ikke til. Her er ikke Noget at reformere; det, det gjælder om, er at bringe Lys i en gennem Aarhundreder fortsat, af Millioner (uskyldigere eller skyldigt) øvet christelig Criminal-Forbrydelse, hvorved man kløgtigt, under Navn af Christendommens Fuldkommengjørelse, har lidt efter lidt søgt at franarre Gud Christendommen, faaet Christendom til at være lige det Modsatte af, hvad den er i det nye Testamente."⁴⁸

⁴⁵ Citatet stammer fra Kierkegaard, jfr. næste side

⁴⁶ Cf. beskrivelsen heraf i masteropgaven, afsnit om Luther i 5.2 *Troens Primat i Lutherdommen*, s. 32-38. For en detaljeret beskrivelse af Luthers sygelige dødsangst og skræk for syndens fortabelse, som ligger til grund for og gennemsyrrer hans teologi, se også – hvis du tør – Lars Sandbeck, "Gudsfrygt, fortabelsesangst og prædestinationens uhyggelige gåde – skitse til en kritik af Luthers teologi, s. 7-8." <http://nyhimmel.dk/wp-content/uploads/2022/05/Kritik-af-Luthers-teologi-LS-1-1.pdf>

⁴⁷ Kierkegaards Lutherkritik, som der gives eksempler på i det følgende, er ikke ene-stående her i Dk; Grundtvigs er ikke mindre præcise.

⁴⁸ I Kierkegaard, S. (1855, 26. januar), *Øieblikket.*, citeret i Pia Sølvtoft, "Kierkegaard, Luther, troen, tilegnelsen og samvittigheden". *Dansk Teologisk Tidsskrift*, 80. årg., 2017, s. 13-29..

At Luther "har franarret Gud Kristendommen" og at han ikke kendte "Forskjellen mellem jødisk Religiositet og christelig Religiositet" dokumenteres i en række artikler i "Biblen og Reformationen", skrevet af fremtrædende danske teologer og eksegeter i anledning af 500-års jubilæet for reformationen⁴⁹. Allerede i indledningen slås det fast, at når Luther taler om, at *skriften alene* skal være grundlaget for bibelfortolkningen, så er *skriften* for Luther *Det Gamle Testamente*. Det var "Den Hellige Skrift" og Guds ord og ånd, og derfor den øverste instans, og grundlaget for hans eksegetiske arbejde. Luther stiller her ifølge Jesper Høgenhaven⁵⁰ GT's "bud og love" over for NT's "evangelium og Guds løfter" – og det på flere måder. Således siger Luther i fortalen til *Evangeliet*, at

"Evangeliet ikke er en lovbog, men ene og alene en prædiken om de velgerninger, som Kristus har vist os og givet os til eje, for at vi må tro". Og videre, "Kort sagt, er evangeliet et budskab om Kristus, at han er Guds Søn, som for vores skyld er blevet menneske, er gået i døden, er opstået og er blevet indsat som herre over alle ting (Luther 1522, 1; WA 10, I/1, 9)"⁵¹

Ifølge Høgenhaven betyder det, at den egentlige *kanon* for Luther er den vejledning i frelseshistoriens begivenheder, som er sammenfattet i trosbekendelsen, (ibid. s. 23.)

Nok så væsentligt, så slår Luther her et tema an, som ud over at modstille lov og evangelium også indebærer en modstilling af det *skriftlige* og det *mundtlige*. Med Luthers egne ord;

Men se nu, hvilke søde og fromme børn vi er! For at blive fri for at læse i Bibelen og her lære Kristus at kende, regner vi hele Det Gamle Testamente for at være uden værdi. Som om det nu var forældet og ikke mere havde gyldighed. Og så er det dog Det Gamle Testamente, der alene bærer navnet "Den Hellige Skrift". Evangeliet skal derimod egentlig ikke være skrift, men et mundtligt ord, der kaster lys over Skriften, som Kristus og apostlene gjorde det. Derfor har Kristus selv heller intet skrevet, men kun talt. Sin lære har han heller ikke kaldt skrift, men evangelium, det vil sige et godt budskab eller en god forkyndelse, som ikke skal udbredes med pennen, men med munden (Luther 1522, 5; WA 10, I/1, 17 citeret i Høgenhaven, ibid. s. 24).

Det, som kommer først, er GT og helt centralt: de profetiske skrifter (især Esajas) og salmerne (især 68 og 70), hvori Luther 'ser' forkyndelsen af Kristi komme. I sin artikel "Luthers fortolkning af Esajas" i samme nummer, skriver Frederik Poulsen, at

"Profetrollen er et prædikeembede, som Evangeliet er det, men det videregiver også Skriften, Guds ord og ånd". Ifølge Luther har profetembedet grundlæggende to opgaver: trussel og trøst, der i funktion svarer til de lutherske kernebegreber "lov" og "evangelium". Profeterne truer de ugudelige (jf. loven) og trøster de gudfrygtige (jf. evangeliet). I Fortalen til Profeterne fra 1532 fremhæves det: "At læse og høre profeterne, det er netop intet andet end dette: at læse og høre om, *hvorledes Gud truer og trøster*". (ibid. s. 87).

Ifølge Luther har profeterne altså disse to opgaver: "De underviser og tugter det folk, de er iblandt, og samtidig forkynder de Kristi komme og hans rige, retter folkets blik på ham som den fælles frelser for de forgangne og de kommende slægter"⁵².

Men, det skal dog siges, at Luther i de profetiske skrifter ikke bare 'ser' *henvisninger* til Kristus, men han gør i sin allegoriske læsning og apokalyptiske – for ikke at sige idiosynkratiske - fortolkning af dem ikke bare

⁴⁹ i særnummeret i *Forum for Bibelsk eksegesis*, 20, 2017. Hele artikelsamlingen kan downloades på <https://teol.ku.dk/afd/afdeling-for-bibelsk-eksegese/forum-for-bibelsk-eksegese/bibelen-og-reformationen/>

⁵⁰ I sin artikel "Eyn gutte meher und geschrey". Mundtlighed og skriftlighed, evangelium og kanon hos Luther, ibid s. 19.

⁵¹ citeret i Høgenhaven, ibid. s. 23

⁵² Luther, M., 1980, "Fortalerne til de bibelske skrifter" (oversat af G. og F. Brøndsted), s. 70, i *Luthers Skrifter i Udvalg. Bind III. Bibelfortolkning og Prædikener*, red. E. Thestrup Pedersen, Århus: Forlaget Aros, 9-179. , citeret i Poulsen, ibid. s.88.

vold imod dem og den historiske kontekst, hvori de er skrevet, men "nedgraderer" Evangeliet, dvs. NT, til at være det mundtlige ord og forkyndelsen, der 'blot' har til opgave at "kaste lys over Skriften, som Kristus og apostlene gjorde det" (Luther, op.cit) . For, ifølge Luther, først kommer "Det Gamle testamente som *forbillede*, og derefter følger Det Nye Testamente som den sande virkelighed."⁵³ Med andre ord, NT's evangelium kaster lys over den rette forståelse af det, der lå gemt i GT, hvorfor den nye pagt er *opfyldelsen* og *fuldendelsen* af den gamle pagt. (Høgenhaven, ibid. s. 29). Dvs. opfyldelsen af GT's pagt om Bud og Loven, Guds vrede, trusler og trøst.

Med det resultat at Luther derved – som også diskussion af DAB's artikler i afsnit 6.2 viste - er i overhængende fare for at gøre Kristi forkyndelse og mission "til at være lige det Modsatte af, hvad den er i Det Nye Testamente". Luthers skrift "*Kirkens Babyloniske fangenskab*" fra 1520, citeret i Del III, afsnit 5.2, er endnu et skræmmende eksempel herpå.

6.5 Forsøg på fornyelse af folkekirkens bekendelses grundlag – med bevarelse af den Lutherske arv

Med kritikken af den danske folkekirkes Lutherske bekendelsesgrundlag og teologi med dets lære om Guds vrede og straffen for menneskets ontologiske synd, har det været hensigten så kort og klart som muligt at demonstrere dets konstruktioner, skriftfordrejninger og begrebsmanipulationer - og samtidig som kontrast at fremhæve Jesu liv og forkyndelse, som i NT's evangelier indvarsler den nye relation mellem Gud og mennesker; en relation der bygger på medmenneskelighed, barmhjertighed og buddet om næstekærlighed. Sådanne Lutherske tekstfordrejninger og manipulationer genfinder man ikke overraskende også eksempler på i det af de danske biskopper nedsatte 'Fagudvalgs rapport om Dåb og Arvesynd', som i forsøget på at 'luge ud' i de "for moderne mennesker" mest uforståelige forestillinger om disse sakramenter⁵⁴, *samtidig* insisterer på at bevare DAB's Lutherske synspunkter. Her er et par eksempler,

"Forestillingen om, at et menneske fra fødslen er syndigt og derfor i dåben bliver et Guds barn, har mange i dag svært ved at forstå meningen i og derfor også at forlige sig med. ... Faggruppen gør opmærksom på, at den reformatoriske *radikalisering* af syndstanken *rummer muligheder*, der peger videre end forestillingen om synd som et arvet, oprindeligt fordærv. Luther og reformatorerne forstod ikke synd som et fordærv i menneskets 'natur', men som *fortegn* for alt menneskeligt. Det er grunden til, at synden ifølge Luther også forbliver efter dåben." (ibid. s. 29, kursivering er min).

Ifølge Jesu egne ord tilhører Guds rige allerede det lille barn, og *er* derfor allerede Guds barn, inden det er blevet døbt. At foreslå, at den reformatorisk-Lutherske radikalisering af 'syndstanken' rummer muligheder, der peger videre end forestillingen om synd som et arvet, *oprindeligt* fordærv, med den begrundelse, at synden blot er et *fortegn* for alt menneskeligt, ophæver imidlertid ikke modsigelsen. Det er blot en anden måde at sige, at synden er menneskets natur. Dertil kommer, at dette forsøg på at formilde "den reformatorisk-Lutherske radikalisering af 'syndstanken'" er i strid med formuleringerne af selv samme 'syndstanke' i DAB art. 2 om arvesynden. Det er en ommer.

En anden 'vinkel' på dåbens nødvendighed er ifølge Fagudvalget at se den som buddet eller dåbsbefalingens *nødvendighed*, "en tanke der også findes hos Luther i fx Den lille katekismus". Nu

⁵³ Luther, citeret i Høgenhaven (2017), s 27 og 29.

⁵⁴ Fagudvalgets kommissorium var bl.a. at lave "*En analyse og drøftelse af dåb og nadver evangelisk-luthersk forstået for at besinde sig på den lutherske arv i en nutidig sammenhæng og praksis*" (min kursivering).

eksisterer der som sagt ingen *dåbsbefaling*, men en *Missionsbefaling*, (Matt. 28, 18-20), som er den opstandne Kristi sidste ord til disciplene:

»Mig er givet al magt i himlen og på jorden. Gå derfor hen og *gør* alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende.« (ibid.)

Disse ord lader sig ifølge Fagudvalget tolke i overensstemmelse med Luthers "tanke", at "i Kristus har Gud givet sit løfte om frelse til mennesket og givet det en *forpligtelse* til at døbe", og at der med dåben er tale om den 'frelsesnødvendighed', "som er givet med Kristi ord i Matt." Det er, tilføjer Fagudvalget, "en fortolkning af dåben, der fastholdes i mange kirker". Javel, men det *gør* den ingenlunde til en tolkning, der på nogen måde kan læses ud af Kristi ord i "Matt", dvs. i *Missionsbefalingen*. Derimod repræsenterer den Luthers særegne "vinkel" på dåbens nødvendighed, der følger af hans overbevisning om arvesyndens "*fakticitet*".

I et sidste eksempel fra "Fagudvalgets overvejelser", siges det, at dåbens

"... syndsforladelse i luthersk teologi fortolkes *som andet end* en reparation af arvesyndens fordærv. ... [Snarere er den] *en befrielse* til et nyt fællesskab med Gud og mennesker. Også i livet efter dåben modsvarer "den blivende synd" eksistentielt set menneskelige erfaringer af skyld, skam, angst, tvivl, splittelse, isolation m.m., der opstår i menneskets forhold til Gud, sig selv, omverdenen og de andre – uden at synden, ligesom tro og tillid, *lader sig entydiggøre* i Luthers teologi." (ibid. s. 33).

Ja, det skriver de faktisk – og på den baggrund forstår man Fagudvalgets afsluttende vurdering:

"der er behov for nye tilgange til syndslæren, der kan åbne syndsbegrebet, så det også evner at knytte an ved moderne menneskelige erfaringer af skyld, skam, fortvivelse, isolation m.m." (op.sit.)

Men det er langt fra gjort med det. Kirken kender ikke sin besøgstid, hvis den ikke kan indse behovet for en total *Kristen* Evangelisk nyformulering af sit bekendelsesgrundlag og den længsel, der faktisk eksisterer hos mennesker *til alle tider*, efter hvad sande kristne menigheders fællesskaber naturligt ville kunne tilbyde. Uden en sådan nyformulering, der *gør* op med menneskets opfattelse af sig selv som en *invasiv art* her på jorden, og som i stedet vil kunne danne grobund for fremvæksten af den helt nødvendige solidaritet, visdom, respekt og kærlighed blandt mennesker og med jorden og dens skabninger, er det vanskeligt at se noget håb om, at vi sammen kan løse klima-, den globale økonomis uligheds- og miljøkrisernes ufatteligt komplekse problemer.

I en af sine berømte forelæsninger afholdt i efteråret 1899 og foråret 1900, siger den tyske teolog von Harnack,

" How often and often in the history of religion has there been a tendency to do away with some traditional form of doctrine or ritual which has ceased to satisfy inwardly, but to do away with it by giving it a new interpretation. The endeavour seems to be succeeding; the temper and the knowledge prevailing at the moment are favourable to it – when, lo and behold! the old meaning suddenly comes back again. The actual words of the ritual, of the liturgy, of the official doctrine, prove stronger than anything else. If a new religious idea cannot manage to make a radical breach which the past *at the critical point* – the rest may remain as it is – and procure itself a new "body", it cannot last; it disappears again. There is no tougher or more conservative fabric than a properly constituted religion; it can only yield to a higher phase by being abolished. No permanent

effect, then, could be expected in the apostolic age from the twisting and turning of the law so as to make room for the new faith side by side with it, or so as to approximate the old religion to that faith. Someone had to stand up and say "The old is done away with"! (von Harnack, 1901/2010).

von Harnacks ord giver mindelser om Jesu advarsel om, hvad der sker, når man hælder ny vin på gamle lædersække: ... " så sprænger vinen sækkene, og både vin og sække ødelægges. Nej, ung vin på nye sække!« (Mark. 2.22).

Måske vil det være en ide, om den nye biskoppelige kommission - om kirkens bekendelsesgrundlag - besinder sig på, hvad det er, Jesu nye vin vil sige til os; dvs. hvad det f.eks. betyder, når Jesus siger, at "Guds rige allerede er spredt ud over jorden; at "Guds rige er midt iblandt jer", ... og ... "er i jeres hjerter – men I ser det ikke"; eller hvad Jesus siger om at *tro*; i særdeleshed det, han siger om, at tro på ham er at *elske* ham; med andre ord, at tro og kærlighed er synonyme. (jf. Johs. 14, "Elsker I mig, så hold mine bud", etc.). Eller hvad det betyder, at Jesus er *sandheden, vejen og livet*. Men også hvad det vil sige, at Jesus er *i* denne verden, men ikke *af* denne verden. Eller hvad det indebærer, når Jesus siger, at "den der tror på mig, han skal også gøre de gerninger, jeg gør, ja, gøre større gerninger end dem." (Johs 14). Dvs. hvad vil det sige at *følge* Jesus, som hans talrige opfordringer lyder, og *leve* et kristent liv som hans disciple, her og nu? Med andre ord: måske er det på tide, at vi hver især og sammen besinder os på, hvordan vi i hjerte, krop, sind og sjæl kan blive de nye *vinsække*, der rummer Jesu nye vin. Sådant - som der bedes om i en af vore fineste nadverbønner - at " vi må vokse i kærlighed for at vi med alle dine troende må blive ét i dig, ligesom du er ét med Faderen. "

Men et vigtigt skridt på vejen hen imod at gøre os modtagelige for inspiration til at forholde os til disse spørgsmål *nødvendiggør*, at der luges ud i nogle af Luthers misopfattelser, fejlfortolkninger og fejlцитater af Paulus' skrifter, som står i vejen herfor. Det vil blive forsøgt i Del V.

Del V

7.0 Om Paulus' kristendomsforkyndelse

7.1 *Indledning*. "Someone had to stand up and say "The old is done away with"! " (von Harnack, op.cit.) - Og den, der ifølge Harnack rejste sig og proklamerede, at "Det gamle er forbi", var Paulus.

Næsten, må det tilføjes, men ikke helt. Paulus (10 e.Kr. - 64 e.Kr.) betragtes med rette som kirkens første teolog, og hans indflydelse på kristen teologisk tænkning er betydelig. Han blev *kaldet*⁵⁵ til at forkynde 'evangeliet' om Jesus til hedningene (dvs. til ikke-jøder) i Grækenland, Tyrkiet og Lille Asien og lagde dermed grunden til, at den jødiske "Jesus-bevægelse" blev til verdensreligionen kristendommen. I sine breve til de menigheder, han besøgte og var med til at grundlægge, vejledte han om kristentroen og livet som kristen, og han er den første, der giver skriftlige vidnesbyrd om forholdet mellem den kristne og den opstandne Kristus, og hvad det vil sige at være kristen. (Kor 1, 42-49).

Paulus var uddannet som "skriftklog" (farisæer), og forfulgte med nidkærhed de Jesus-troende – indtil den opstandne Kristus åbenbarede sig for ham, da han var på vej til Damaskus. Ved den lejlighed blev han overbevist om, at Jesus virkelig var *Messias*, Guds søn. Men der gik tre år før han besøgte menigheden i Jerusalem⁵⁶ – af hvem han, som han siger, lærte alt det han ved om Kristi liv, undervisning og gerning. Hans

⁵⁵ Apg. 9; mere herom om lidt.

⁵⁶ Han mødtes med apostlene Kefas og Jacob, Jesu bror (Gal. 1, 18 – 19). Fjorten år senere møder han Jacob og Johannes og andre brødre i Jerusalem (Gal. 2, 1-10).

breve fortæller af gode grunde kun sparsomt om Jesu liv og færden. Oplevelsen af mødet med Kristus betragter han som et direkte kendskab til Kristus og som fyldestgørende for sin autoritet som hans apostel (1Kor 15:3-8 og Gal1:11-24). Hans mest udførlige beskrivelser af hændelser fra Jesu liv og gerning er om nadverindstiftelsen (1 Kor 11:17-34), Jesu død og opstandelse (1 Kor, 15) og om dåben.

Det NT's evangelier eksisterede endnu ikke i Paulus' levetid, så når han i sine breve skriver, at han henviser til "Skrifterne",⁵⁷ - er der tale om GT's skrifter om "Loven og Profeterne". Og det er fra disses skrifter og profetier, hans udlægning af Kristi "stedfortrædende offerdød" stammer, der *efter* det fjerde og femte århundrede skulle blive grundstenen i den kristne teologis trosbekendelser. En udlægning, Paulus beskriver således i brevene til menighederne i hhv. Rom og Korinth,

"Alle har syndet og har mistet herligheden fra Gud, og ufortjent gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus. Ham gjorde Gud ved hans blod til et sonoffer ved troen for at vise sin retfærdighed, fordi han havde ladet de tidligere synder ustraffede, dengang han bar over med dem, for i den tid, der nu er inde, at vise sin retfærdighed ... og gør den retfærdig (dvs. *skyldfri*), som tror på Jesus. (Rom.3, 23-26).

Og

"Jeg overleverede jer nemlig først og fremmest, hvad jeg også selv har modtaget: at Kristus døde for vores synder efter Skrifterne⁵⁸, at han blev begravet, at han opstod på den tredje dag efter Skrifterne."⁵⁹(1. Kor. 15, 1-2)

"Er nogen i Kristus, er han en ny skabning. Det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til! Men alt dette skyldes Gud, som *forligte* os med sig selv ved Kristus og gav os *forligelsens* tjeneste ... Vi beder på Kristi vegne: Lad jer forlige med Gud! Han, der ikke kendte til synd, har han gjort til synd for os, for at vi kunne blive Guds retfærdighed i ham.", (2. Kor, 17 – 21.)

Disse citater om Guds ufortjente 'forligelse' (dvs. oprejsning, bod, forsoning) over det syndige folk, har klare referencer til 2. og 3. Mosebøgers tale om at bringe "Synd – og Brændoffer" til alteret, for at gøre *forligelse*,

"... den gave, han bringer ... Han skal bringe det hen til indgangen til Åbenbaringsteltet for at opnå velbehag for Herrens ansigt. Han skal lægge sin hånd på brændofferdyrets hoved. Det bringer ham Herrens velbehag og skaffer ham soning," (3 Moses, 1-1-4).⁶⁰

Selvom man kan finde steder i GT's profetier, der som hos Esajas og i Mosebøgerne er eksempler på uskyldige sonoffre, der nedværdiges og pines til døde for vores synder, så henviser Paulus aldrig direkte til hvilke, det er – ligesom Jesus øvrigt heller ikke gør det de meget få steder, han taler om ikke bare sin død, men også sit liv og gerninger som noget der "sker" ifølge profeterne. Hvad Paulus og Jesus mener med, at 'det' sker "efter skrifterne" eller til "opfyldelse af skrifterne" er, at det er noget, Gud har bestemt og ønsket - med andre ord: det sker i overensstemmelse med Guds vilje og ønske.⁶¹

Men også Jesu disciple⁶² forsøgte at finde en form for beroligelse og forklaringer på den for dem fuldstændigt ufattelige nedværdigende og grufuldt pinagtige død, deres elskede Herre og Mester måtte lide - ved at ty til GT's skrifter og profetier om den 'messianskes' stedfortrædende sonofferdød. Der var ingen andre "skrifter" at gå på jagt i for en forklaring. For NT's evangelier med Jesu egne ord om den sag fandtes ikke da "Jesus-bevægelsens" tidlige menigheder dannedes.

⁵⁷ i 1. Kor 15, 1-5,

⁵⁸ Esajas, 53.

⁵⁹ Notabene! Hverken i Esajas 53 eller andre profetier i GT er der nogen paralleller til Jesu Kristi *opstandelse* fra de døde.

⁶⁰ Se også 3 Moses, 9.7. og 2Mos.30.10

⁶¹ Paulus forsøger ved forskellige lejligheder, beskrevet i APG, at påberåbe sig åbenbaringer, hvor Gud har talt direkte til ham og andre om sin vilje og ønsker, men det faldt slet ikke i god jord, jfr. f.eks. Paulus forsvarstale i Jerusalem, Apg. 21.

⁶² I Apg og i Peters og Johannes' Breve.

7.2 Opgøret med den gamle skrift og indvarslingen af den nye.

Men den gammeltestamentlige tale om Guds vrede, hans straf og krav om sonoffer, som – ifølge Luthers og andre reformerte kirkers teologi - end ikke frelser mere end en forsvindende del af hans syndige skabninger, var fuldstændig fraværende hos Paulus og de græske kirkefædre, som grundlagde de første kristne kirker og udviklede deres teologier. De græske kirkefædre læste Paulus og forstod, at han prædikede *alles* frelse, (Sandbeck, 2021).

Her var, hvad de forstod: Ifølge skabelsesberetningen i 1. Mosebog er mennesket kronen på Guds skaberværk, det er det helt igennem *gode*, og for Gud såre velbehagelige. Det gør, indrømmet, samtidig det onde til en gåde. Tilsyneladende. Men, det ondes mulighed findes allerede i Paradis i skikkelse af slangen - og dog er det igennem Adam og Eva, at det onde kommer ind i verden.⁶³ Syndefaldsdramaet beskriver, ja, tildeler det ondes uforklarlige begyndelse i *mennesket* – og dermed ind i skabelsens oprindelige bestemmelse af det *gode*. En ondskab, der fra Adam blev udbredt til alle mennesker. Dog ophæves det onde, *synden*, ifølge Paulus, af den anden Adams (Jesu) *nåde*,

”For ligesom de mange blev syndere ved det ene menneskes ulydighed, sådan skal også de mange blive retfærdige ved én enestes lydighed. Men loven kom til, for at faldet skulle blive større; og blev synden større, *er nåden blevet så meget desto større*, for at nåden, ligesom synden har hersket i og med døden, skal herske ved retfærdighed til evigt liv ved Jesus Kristus, vor Herre”. (Rom 5: 19-21)

Med andre ord, den første Adams generaliserede *fald* generaliseres til *nåden* i den anden Adam, Jesus Kristus, menneskesønnen, som Gud lod komme til jorden. Ja ikke nok med det; i den kristne syndslære – hvis der da overhovedet er en sådan - overgår den anden Adams *nåde* ”så meget mere” den første Adams *fald* - som Paulus siger i citatet ovenfor.

Men det var historien om Jesu stedfortrædende sonofferdød, som Augustin og med ham Luther tog med sig fra Paulus - og som Luther dertil føjede Augustins arvesyns- og prædestinationens lære om den dobbelte udgang, som kom til at spille en så tragisk rolle for den tidlige middelalders trosbekendelser - en rolle, den stadigvæk spiller inden for den danske folkekirkes, jfr. følgende citater,⁶⁴

” Paulus taler tydeligt om Kristi død som et sonoffer i vores sted. [...] Han er det fuldkomne offer, der én gang for alle soner synden, (lige) som de gentagne ofringer i templet. ... Ikke mindst i Andet Korintherbrev, kapitel 5, fremføres det umisforståeligt at ... *han kom til verden for at dø*.⁶⁵ Det er Det Nye Testaments vidnesbyrd som en opfyldelse af profetierne. Og hans død var en fuldendelse og opfyldelse af hele Det Gamle Testaments samlede og overordnede vidnesbyrd. ... *Kirken er ikke bygget på evangeliernes vidnesbyrd om Jesus, men på Bibelens ord. [sic!]* Og Den Augsburgske Bekendelses paragraf 4 om retfærdiggørelse af tro kunne næppe formuleres så stærkt og præcist, hvis man på forhånd udelukkede Paulus fra at levere dokumentation herfor.” (kursiv og udbrud er mine).

Men hvilken dokumentation *kunne* Paulus dog levere herfor? Dvs. dokumentation for, at ”Vi mennesker gøres retfærdige blot ved at tro på Jesus, han som blev gjort til synd for os.” (DAB, art. 4). Tværtimod er

⁶³ I 1. Mosebog 3, 5, siges det, ”Men Gud ved, at den dag, I spiser af den (frugten fra Kundskabens Træ), bliver jeres øjne åbne, så I bliver som Gud og kan kende godt og ondt”.

⁶⁴ Jørgen Jørgensen, sognepræst og formand for Menighedsfakultetet. Kristeligt Dagblad 2014-05-07.

⁶⁵ Det er godt nok en temmelig ”summerisk” gengivelse af Paulus’ forkyndelse om Jesu *raison d’être*; men så ’forrykt’ var Paulus altså ikke!

det, som citatet ovenfor viser - og som kirkefædrene forstod - fuldstændig imod Paulus' forståelse af Jesu Kristi mission og forkyndelse.

For det første har Paulus aldrig i de kilder, der er tilgængelige for os, nemlig i brevene han skrev til menighederne, han grundlagde i de udstrakte landområder omkring den nordlige del af Middelhavet, givet *uimodsigeligt* udtryk for, at Jesus ved sin død "tog skraldet for os", og kvit og frit gjorde os syndfrie; ja, at "han tilmed også klæder og smykker os med sin uskyld og renhed" – *hvis vi blot tror på ham*.

Hvis man læser Paulus' breve til menigheden og Apostlenes Gerningers beretning om hans forkyndelse, er Paulus ikke synderligt optaget af *frelsen* fra synden, ej heller af *syndens* bekomst her i livet eller efter døden - sådan som den af synden angstmartrede- og fortabelsesskræmte forfatter til DAB var det. Essensen i det, Paulus forkynder - og som gælder for "græker og jøde, omskåret og uomskåret, barbar, skyte, træl og fri" (Kol. 3, 11) dvs. for *alle* mennesker, *ethvert* menneske – er, at med Jesus Kristus indvarsledes en ny pagt mellem mennesker og Gud; en pagt, hvorved mennesket *løskøbes* fra den gamle pagt, "så vi ikke længere er trælle for loven og profeterne". Og, som Paulus pointerer i samtlige breve: Med denne ny pagt, Jesu Kristi Lov, er loven opfyldt i det ene bud: "Du skal elske din næste som dig selv. Kærlighed er lovens fylde". (Gal. 5, 15 – 18). I praksis betyder det, at "I skal iføre Jer inderlig barmhjertighed, godhed, ydmyghed, mildhed, tålmodighed. Bær over med hinanden og tilgiv hinanden, hvis den ene har noget at bebrejde den anden. Som Herren tilgav jer, skal I også gøre. Men over alt dette skal I iføre jer kærligheden, som er fuldkommenhedens bånd. Kristi fred skal råde i jeres hjerter". (Kol. 3, 12-16).

At gå *Vejen*, som han kalder omvendelsen til den nye pagt mellem Gud og mennesket, går igennem

"at aflægge sig det gamle menneske, som hører til ens hidtidige levned og det legeme, der ligger under for synden;⁶⁶ at fornyes i sind og ånd og iføre sig det nye menneske, skabt i Guds billede. Denne *åndens* frugter er: Kærlighed, glæde, fred, tålmodighed, venlighed, godhed, trofasthed, mildhed og selvbeherskelse. For de, der hører Kristus Jesus til, har korsfæstet kødet sammen med lidenskaberne og begæringerne. Lever vi i Ånden, skal vi også vandre i Ånden. (Gal, 5).

Paulus taler her til det enkelte menneske – ikke til folkeslag, nationer, kulturer, stammer eller sekter. F.eks. Israel og det jødiske folk, som er "under loven" og dens bud og forskrifter. Og det gælder for ethvert menneske, at det kan blive Jesu Kristi discipel, uanset, hvem det er og hvor det kommer fra – om det er Jøder, Grækere, ikke-jøder eller hedninger.⁶⁷ For "Kristus er *alt og i alle*", (Kol. 3, 12). Her gælder kun én ting: At man *tror* på, at Jesus Kristus er Guds søn, udsendt i Hans navn og som Hans talerør; en tro, *notabene*, der indebærer en omvendelse og *transformerende* overgivelse til Jesus Kristus i ånd og sjæl. Som det siges i citatet ovenfor: at leve i ånden er at afføre sig sit gamle menneske og iføre sig det i ånden fornyede menneske, der ikke ligger under for synden, men er skabt i Guds billede (Rom. 6).

Som Paulus siger til Galaterne, "Før troen kom, blev vi bevogtet under loven og spærret inde, indtil troen skulle åbenbares ... loven var vores opdrager, indtil Kristus kom ... Men efter at troen er kommet, er vi ikke længere under en opdrager. For I er alle Guds børn ved troen, i Kristus Jesus. Alle I, der er døbt til Kristus, har jo iklædt jer Kristus. I er alle én i Kristus Jesus. (Gal. 3, 23-29). Og til menigheden i Korinth siger han,

⁶⁶ Kødets gerninger er: "utugt, urenhed, udsvævelse, afgudsdyrkelse, trolddom, fjendskaber, kiv, misundelse, hidsighed, selviskhed, splid, kliker, nid, drukkenskab, svir og mere af samme slags." Gal 5, 19-21.

⁶⁷ Med andre ord, med Paulus' udbredelse af kristendommen i de græske og romerske besiddelser, 'befriede' han det nye evangelium fra jødedommen.

”Ved I ikke, at I er guds tempel og at Guds ånd lever i jer. Guds tempel er helligt, og det tempel er I. (1 Kor. 3, 16-17).

Med andre ord, når Paulus i sine belæring lader forstå, at mennesket frelses ved troen *alene*, betyder det, at det ikke fordrer andet end at være *menneske*. I sit brev til Romerne (10, 9-13) siger han det således,

”hvis du med din mund bekender, at Jesus er Herre, og i dit hjerte tror, at Gud har oprejst ham fra de døde, skal du frelses. For med hjertet *tror* man til retfærdighed, med munden *bekender* man til frelse” ... ” Der er ingen forskel på jøder og grækere; alle har den samme Herre, rig nok for alle, som påkalder ham, for enhver, som påkalder Herrens navn, skal frelses”.

Men, tilføjer Paulus,

”Men hvordan skal de påkalde ham, som de ikke er kommet til tro på? Hvordan skal de tro på ham, som de ikke har hørt om? Hvordan skal de høre, uden at nogen prædiker?” (Rom 10, 14).

Det turde være indlysende at ’tro på’ og ’bekendelse’ til Jesus Kristus forudsætter, at man har hørt nogen prædike om ham. Men, som det også fremgår ovenfor, så indebærer det at *tro* for Paulus at gå Vejen gennem transformationen af det gamle menneske til det nye menneske, som åbner for *erfaringen* om, at Guds ånd lever i én. Derimod er det en grov mistolkning fra Luthers side at påstå, at Paulus skulle have sagt, at *alene* ved troen på, at Jesus Kristus ved sin korsfæstelse og død ofrede sig for os, er vi kvit og frit frelst og er gjort synds- og skyldfrie – underforstået uden nogen ”gerning” fra vore side - således som det gentages i trosbekendelsen ved hver eneste gudstjeneste i Luthersk reformerte kirker.

Nuvel, når nu Paulus på så mange måder gøre opmærksom på, at med Guds søns kommen til jorden indvarsles en nye tid med en helt ny pagt mellem Gud og mennesker, en kærlighedspagt, der afgørende bryder med - og ikke blot er en videreførelse af Israels og Davids slægts lovreligion med dets 613 uopfyldelige skam- og synds-producerende påbud til ’behag’ for en streng, straffende og hævnerrig Gud - men om en radikal *ny* religion; hvorfor henviser Paulus da så ofte, for ikke at sige hele tiden til netop jødedommens skrifter med dens love og profetier? En oplagt mulighed kunne være, at om end det var (og er) umuligt i ord at beskrive omvendelsens saliggørende overgivelsen til Gud i Jesus Kristus, så findes der i Toraens dels løfter om netop en frelsende *messiansk* fremtid og dels *ord*, f.eks. i salmes bog, der beskriver troens salige forening *med* Gud.⁶⁸ I mangel af NT’s evangelier, hvori alt dette fremgår så klart, må Paulus ty til GT’s skrifter, der er velkendte for de mennesker, han oplærer i Kristendommen.

Men dette til trods er det i sandhed bemærkelsesværdigt, at Paulus - der ikke som de andre apostle havde fulgt og overværet Jesu forkyndelse og set hans undere og gerninger - i sin undervisning igen og igen pointerer, at i kristendommen findes der kun et eneste bud, som samtlige andre er indeholdt i: ’du skal elske din næste som dig selv’ - og dermed præcist rammer det mest centrale budskab i Jesu Bjergprædikens saligprisninger. Og det er – modsætningsvist - direkte opsigtsvækkende, at Luther, der *havde* adgang til og selv havde oversat NT’s evangelier til tysk, som det første i Den Lille Katekismus om Kristendommens rette

⁶⁸ Jfr. f.eks. også de bevægende ord i Jobs bog (19, 25 – 27), da han forladt af alle sidder i sølet fuldstændigt ribbet for alt (i noget, der giver mindelser om den kenotisk aflæggelse af ”det gamle menneske”): ”Dog ved jeg, at min forløser lever, til sidst skal han stå frem på jorden. Når min hud er skrælet af, når mit kød er tæret bort, skal jeg skue Gud; ham skal jeg skue, ham og ingen anden skal mine øjne se. Mit indre fortæres af længsel”. Det er ord om både håb og længsel efter noget, der vil ske, og - som paradoksalt nok samtidigt *sker*.

lære, fremhæver og "digterisk" nyfortolker Moselovens 10 bud - og *ikke* Jesu egne ord i Bjergprædikenen og saligprisningerne. Der hvor Jesus modstiller *Lovens* bud med et, men *jeg* siger: ... at det er *ydmyghed*, der åbner hjertets længsel efter dets iboende kærlighed til Gud; at det er derfra kærlighed til næsten har sin oprindelse og sit udspring, og som er det *eneste, der i praksis bevidner kærligheden til Gud*. Og at det er grunden til, at Jesus sidestiller kærligheden til Gud og med kærligheden til Næsten: at det er de fattige i ånden og de, der hungrer og tørster efter retfærdighed, som er de fredsskabende og barmhjertige; at det er de rene af hjertet, der skal se Guds rige.

Det er derfor endnu mere besynderligt, at både den Lille Katekismus og Den Augsburgske Bekendelse udelukkende henviser til GT's skrifter, love og profetier, og ikke til Jesu egne ord, som de er gengivet i NT – og da i særdeleshed hans ord om Guds evige riges *alle-steds-nærvær*; og naturligvis ikke mindst om hvad han selv siger om sin død og opstandelse. (Johs. 16 ,8 jfr. også s. 22, Matt. 12, 38-42).

Men i modsætning til Luther, havde Paulus jo selv *mødt* den opstandne Jesus Kristus – som den, der ikke er langt væk, højt oppe i himlen, siddende ved Guds Faders højre hånd, men i hans *levende nærvær* på vejen til Damaskus. Et møde - ja endog flere møder (jfr. Paulus 2. Kor. 12, 1-10) - der ifølge den i det 19. århundrede berømte tyske teolog, Wellhausen, betyder, at det blev Paulus' helt specielle opgave "To transform the Gospel of Jesus Christ, so that the Gospel is no longer a *prophecy of the coming of the kingdom, but its actual fulfilment* by Jesus Christ.⁶⁹ Med andre ord: at Guds riget allerede er her, midt i blandt jer, og mest af alt i jeres indre: i jeres hjerter.⁷⁰ Og Wellhausen fortsætter,

In his (Paulus') view, accordingly, redemption from something in the future has become something *which has already happened* and is now present. He lays far more emphasis on *faith* than on *hope*; he anticipates the sense of future bliss in *the present* feeling of being Gods son. He ... already leads the new life on earth." (Citeret fra Harnack, op.sit. s. 178).

Den opgave, Paulus fik i opdrag af den opstandne Jesus Kristus, var altså at transformere Jesu Kristi evangelium fra *profeti* om det *kommende* Guds rige til dets faktiske *opfyldelse* ved Jesus Kristus - således som Paulus selv havde erfaret det, og derfor nu selv levede det nye liv på jorden. Hvordan han *virkeliggør* denne opgave – og det i overensstemmelse med NT's evangelier, længe inden de var blevet nedskrevet - er allerede beskrevet stikordsagtigt i det foregående.

Det var først og fremmest ved utrætteligt at gøre opmærksom på forskellene imellem det *gamle testamente* med dets Love og påskrifter, dikteret af en vred og straffende Jahve, som er *Herren*, der trællebinder sit udvalgte folk, Israel og Davids slægt, i modsætning til det *nye testaments* Gud, der er *Faderen*,⁷¹ og hans kærlighedsbudskab til alle der tror på og følger Jesu Kristi sande vej til salighed og frelse.

Indledningen til Paulus brev til Romerne gør det klart, at Jesus ikke blot er Guds talerør, dvs. en profet, der agerer ifølge GT's profetier, men, som allerede nævnt, at han også er *Guds Søn*,

⁶⁹ " Ransag jer selv, om I er i troen! Prøv jer selv! Ved I ikke, at Jesus Kristus er i jer?" Paulus, 2. Kor. 13, 5.

⁷⁰ Jf. Luk. 17, 20-21: "Da farisæerne spurgte Jesus, hvornår Guds rige kommer, svarede han: »Guds rige kommer ikke, så man kan iagttage det; man vil heller ikke kunne sige: Se, her er det! eller: Se dér! For Guds rige er midt iblandt jer". Ja, det er inden i jer, jeres hjerter ... etc. Med det menes, at det findes i og gennemsyrrer alt – i *himlene* og på jorden.

⁷¹ Ordet: Faderen bruges i NT 415 gange. Til trods for, at Jahve er det Israelske folks fader, bruges ordet Fader om Jahve i GT meget få gange, jfr. Panikkar, Raimon, (2004), Christophany. The Fullness of Man, s. 91.

” Paulus, Kristi Jesu tjener, kaldet til apostel, udset til at forkynde det evangelium, som Gud forud har lovet ved sine profeter i De hellige Skrifter, evangeliet om hans søn, Jesus Kristus, vor Herre, som menneske kommet af Davids slægt, i kraft af helligheds ånd stadfæstet som *Guds søn* med magt og væld, da han opstod fra de døde”.

Som vi skal se, så betyder det ifølge Paulus en radikal ændring i forholdet mellem Gud og mennesket, og mellem Jesus og mennesket – som ændrer menneskets *væren* i timeligheden såvel som evigheden. Den transformerede væren, ”oplært i ham, sådan som det er sandheden i Jesus”,⁷² beskriver Paulus i brevet til Galaterne, 2, 19-21 således,

”jeg er ved loven død for loven for at leve for Gud. Jeg er korsfæstet med Kristus. Jeg lever ikke mere selv, men Kristus lever i mig, og mit liv her på jorden lever jeg i troen på Guds søn, der elskede mig og gav sig selv hen for mig”.

To ting er bemærkelsesværdige. For det første at det slås fast, at Jesus Kristus er *Guds søn*. For det er ikke lovet i nogle af de hellige skrifter, dvs. *GT's* skrifter, profetier eller salmer etc., at den *Messias*, der skal komme og udfri Israel og det jødiske folk, er Guds søn. For det ville i jødedommen være blasfemisk at hævde, at nogen menneskefødt kunne være Herren *Jahves* guddommelige søn.⁷³ Ej heller profeteres det i *GT*, at han efter sin død skulle *genopstå* fra de døde. Dvs. vi har i Jesus Kristus to afgørende momenter og træk, der gør Ham radikalt forskellig fra *Messias*-figurene i *GT's* profetier.

Og for det andet er det bemærkelsesværdigt, at mennesket ifølge Paulus ved dåben dør med og ikklæder sig Kristi ånd, og at apostlene i hans menigheder er blevet Guds tempel - således at Guds ånd lever i dem⁷⁴; at de med andre ord bliver *guddommeliggjorte*. Peter skriver ligefrem, at ”Ordet blev kød for at vi mennesker skulle få del i den guddommelige natur” (2. Pet. 1,4).⁷⁵

Men det sidste, at mennesket ved Jesus Kristus får del i den *guddommelige natur*, er på forunderlig måde givet i og med, at Ordet inkarneredes i menneskeskikkelse som *Guds Sø*n. For, ifølge Paulus, at *Jesus* er Guds Søn, som kalder Gud sin Fader, og *bemyndiger* os mennesker til også at kalde Gud vores fader, nemlig i kraft af, at Guds ånd (Helligånden) dvæler i os, så er også vi Guds børn. Paulus skriver således,

”Alle, som drives (bevæges) af Guds ånd, er Guds børn. I har jo ikke fået en ånd, som giver trællekår, så I atter skulle leve i frygt, men I har fået den ånd, som giver barnekår, og i den råber vi: Abba, fader! Ånden selv vidner sammen med vores ånd om, at vi er Guds børn. Men når vi er børn, er vi også arvinger, Guds arvinger og Kristi medarvinger, så sandt som vi lider med ham for også at herliggøres med ham.” (Rom 8. 14-17).

Igen, med lidt andre ord: når Paulus opfordrer os til at råbe ”Abba, fader” - hvor *Abba* på aramæisk er bønspåkaldelsen af den elskede Fader, jfr. Jesus råbte i Gethsemane have kort før sin korsfæstelse – så

⁷² Dvs. som har aflagt det gamle menneske, ”som hører til jeres hidtidige levned, og som ødelægges af sine forførreriske lyster og er fornyede i sind og ånd og har iført sig det nye menneske, skabt i Guds billede med sandhedens retfærdighed og hellighed”, jfr. Efeserne 4, 21-24.

⁷³ Kirsten Nielsen, Professor dr.teol. i *GT*, (2013), <https://www.kristendom.dk/sp%C3%B8rg-om-kristendom/hvem-er-gudss%C3%B8nnerne-i-bibelen>

⁷⁴ ”Ved I ikke, at er I blevet Guds hellige tempel og Guds ånd lever i Jer”, (jfr. 1 Kor. 3, 16-17).

⁷⁵ Og i den katolske Katekismus (460 [3]) hedder det direkte, ”Fordi Guds énbårne Søn ville give os del i sin guddom, antog Han vor natur, så at Han, ved at blive menneske, kunne gøre menneskene til guder”. <http://exist-db.katolsk.dk:18080/exist/apps/cathdb/cathdb.xql?colPath=/db/apps/cathdb/data&func=browse&work=CCC>

bekræfter han (Paulus), at så sandt som *både* Guds Ånd *som* vores egen vidner om, at Gud er vores Far og vi Hans børn - så er også vi - lige som Jesus - bemyndigede til at udbryde ordene: "Abba, fader". Den samme "cirkulære perichorese"⁷⁶, dvs. den cirkulære gennemtrængning, hvorved Kristi menneskelige og guddommelige natur gensidigt meddeler sig til hinanden, er blevet os til del ved, at Gud sendte os Ånden i Jesus Kristus og gjorde os til sine børn, og Ham til vores Fader. Paulus siger det således i Galaterbrevet 4, 3-7:

"Da vi var umyndige, trællede vi under verdens magter. Men da tidens fylde kom, sendte Gud sin søn, født af en kvinde, født under loven, for at han skulle løskøbe dem, der var under loven, for at vi skulle få barnekår. Og fordi I er børn, har Gud sendt sin søns ånd i vore hjerter, og den råber: Abba, fader! Så er du da ikke længere træl, men barn. Og er du barn, har Gud også gjort dig til arving."

Faderen forstås her – såvel i den hebraiske tradition som i den trinitariske – som ophavet, kilden og begyndelsen, selve grundlaget, skaberen af liv. Og for så vidt Jesus virkelig kalder Gud sin Fader, har de, der har modtaget Ånden også mandat og magt til at kalde Gud for deres fader. Og når de således er børn af den samme Fader som Jesus, så er Jesus vores broder.

Men, men. Selv om Jesus er *den første fødte* (énbårne), hvilket lader formode, at flere er kommet til, så er der en afgørende forskel imellem menneskets og Jesu" tilhørsforhold"s (eller «familieskab») til Gud Fader. En forskel som naturligvis har været understreget af såvel Paulus som de tidlige kirkefædre og i al senere teologi. Det er en del af den kristnes selvforståelse. Men det har unægtelig været vanskeligere helt præcist at angive hvori forskellen består – hvor meget eller lidt, og forskellens "art" eller "natur" osv.

Måske kan vi indkredse det lidt nærmere, hvis vi ser på begrundelserne for Jesu inkarnation som Gud-Mennesket. Vi har med Paulus allerede hørt om nogle af de vigtigste. At Gud lod sin søn komme til jorden for at vise menneskene, hvordan vi i livet og døden kunne blive oprejst og genforenet med alt skabts Gud i Hans ånd, som han allerede har delt med os - til salighed og herlighed for alle. Pædagogisk virkningsfuldt var det i den henseende, at med den "historiske" Jesus fik Gud, det evigt allestedsnærværende, alvidende og almægtige, en præcis, konkret og personlig fremtræden, som gjorde, at Guds nærvær i verden blev mere selvfølgelig og troværdig. Det formløse tog form i en person, vi kunne høre, se og røre, og hvis uendelige kærlighed gjorde det lettere at elske Gud og at tro, at Gud er kærlighed.

Ifølge Paulinsk tradition er vores tilhørsforhold til Gud, som vi har set, virkelig *participation* med den guddommelige natur, som realiseres i den udstrækning vi *bliver* det, vi med Kristus er bestemt til at blive. Med Augustins ord:

"Der er kun én, der af natur er Guds søn, han som i sin medfølelse blev menneskesøn for vores skyld, for at vi af natur mennesker, ved Guds nåde gennem Ham kunne blive Guds sønner (og døtre)."

Dét er en forskel. Vi er nok – uundgåeligt - *deltagere* i skabelsens ånd og undere. Men som Paulus i brevet til Romerne (8:15) siger - med "slaven" og den "frie" som billede - "Vi er ikke Guds slaver, men Herrens børn. Slaven og den frie er født med den samme natur, men det er de frisatte, der arver Gud Rige. Denne frisættelse er ikke vores fortjeneste, men er skænket os vederlagsfrit af Gud i hans godhed".

Paulus bruger også billedet, at Jesus er "hovedet på kroppen" for at indikere forskellen; men den er tvetydig, for den indikerer samtidig, at kroppen nødvendigvis *participerer* i hovedets guddommelige natur.

⁷⁶ Jfr. Panikkar, *ibid.*, s. 92.

På en måde var det meget enklere i Jødedommen, hvor Israel er guds folk, og gud er dets hyrde. Med en sådan relation opstår problemerne om "slægtskab" ikke; ja, inden for jødedommen er det blasfemisk at hævde, at Gud-menneske forholdet har status af et slægtskab.

Ordet var Guds søn, der fuldt og helt besad Guds guddommelige natur, medens Jesus også som vi besad menneskelig natur. Paulus er ikke bange for at citere en græsk digter for at sige, at allerede nu og ikke bare engang i fremtiden, er vi af hans *slægt*, hans *race* – "For i ham lever vi, ånder vi og er vi" (APG, 17, 28).

Selv har jeg ingen steder set forholdet mellem Gud, skaberen, og hans skabninger, menneskene, så uovertruffet enkelt beskrevet, som *Frankfurteren* gør det i de første linjer af *Theologia Germanica's* første kapitel. Næmlig som det *interdependente* forhold imellem solen og dens stråler - et forhold der bestod også inden Kristus inkarneredes. At mennesket i kraft af dette forhold allerede fra starten er udrustet med "gudbilledlighed" og en længsel efter at realisere dette *sande selv*, gjorde Jesu Kristi mission så meget mere indlysende, enkel og meningsfuld. (Se Del I, s. 5.) *Forskellen* mellem Jesus og mennesket beskrives af Frankfurteren billedligt med at både mennesket og Jesus har *to øjne*, et højre der skuer imod og ubevægeligt hviler i Fuldkommenhedens Guddommelige Væren og Helhed, og et venstre øje, der skuer skabningens verden og ser i den *dualitet* mellem det gode, det bedre, det mere noble, sandt eller falskt. Men hvor Jesu højre og venstre øjne er aktive samtidig i hvert øjeblik, kan menneskets sjæls to øjne ikke fungere *samtidig*, sådan som Kristi øjne gør. (Se Del 1, s.7.)

Så her er mit bud på en sammenfatning: *Jesus* var Guds måde at vise menneskene, at han kan komme til os .... i et barns skrøbelighed; som kan lide, og som véd, hvad det vil sige at føle sig fristet; som kan blive skuffet over modgang, og græde over tabet af en ven. Som kan føle afmagt og håbløshed; og som kan længes efter hvile og fred. Med andre ord: Gud befinder sig ikke fjernt fra mennesket, men kender til menneskets vilkår og kan om nogen være menneskets "Anden". Som Leonard Boff (1978, s. 242) skriver, "Det var præcis igennem sin menneskelighed, ikke på trods af den, at Gud gav sig til kende. Og tilføjer, "kun Gud kunne *helt* være menneske i den grad og udstrækning.⁷⁷

***

Paulus bruger gang på gang ordet *lyset* som billedet på Jesus Kristus; det *evige* lys, som kom til Jorden; som oplyser den og fik den til at se anderledes ud. For det var med det lys, at *Guds rige* og *evigheden*, trådte ind i *tiden* og (dermed) i *timeligheden*. Det var det Rige, der gives den ydmyge, den fattige i ånden, den rene i hjertet - og *forny* dem, og *gør* dem frie, glædesfyldte freds skabere. Men endnu vigtigere var det, med Harnacks udtryk: Nøglen, der lukkede op for meningen og målet med *livet*: Jesu Kristi centrale budskab om, at menneskeheden og dets liv er *rodfæstet* i Evigheden, (Harnack, op.cit. s. 62). Den Jesus, der siger, "Glæd dig ikke over at ånden er underlagt Gud, men glæd dig over at dit navn er indskrevet i himlen"⁷⁸ (ibid., s. 66). For Paulus er det altafgørende i Jesu evangelium og religion *bevidstheden* om, at vi er i sikkerhed hos

⁷⁷ Det skal siges, at i GT's skrifter opfattes Gud, skaberen, som transcendent både i betydningen 'ud over den menneskelige fatteevne', og også som 'udenfor' eller 'hævet over' skaberværket. At Gud kunne findes i nogen form eller på nogen måde i et endeligt 'sted' eller 'objekt' blev anset for at være et utilstedelig udtryk for en primitiv hedensk panteisme. Den tidlige middelalders (Augustinske) kristendom overtog denne opfattelse – og føjede dertil opfattelsen af menneskets natur som værende ved arvesynden uforbederligt korruperet. Ubehaget ved tanken om Guds tilstedeværelse i sin skabning – hans *allestedsnærvær* uanset form og natur - er stadig dybt indgroet i den jødisk-kristne bevidsthed.

⁷⁸ Luk. 10, 20 – 21, oversat fra *King James Bibel*.

Gud. Ikke ved nogle særlige følelsers *transcendens* eller ved *store gerninger*, men ved at *jeg, du og enhver* af os hviler såvel i tid som i evighed i Guds faderlige omsorg.⁷⁹

At menneskets liv er rodfæstet i Evigheden, betyder ikke, at vi og vor krop aldrig dør. Det ville være absurd at hævde. Eller at hævde at med sin død og opstandelse har Jesus overvundet *vores død* – den er så at sige blevet afskaffet. Den måde 'mysteriet' blev forstået, var, ifølge Harnack, at uanset hvad der skete ved graven, så blev graven i Joseph's have,

"the birthplace of the belief that death is vanquished, that there is an eternal life. ... [On the certainty of] the resurrection and of life eternal which is bound up with the grave and on the conviction that *Jesus lives*, we still base those hopes of citizenship in an Eternal City, which makes our earthly life worth living." (ibid. s. 162).

For de tidligste disciple og kirkefædre vidnede Jesu død og opstandelsen om Hans umådelige lydighed og styrke, som sejrede over alt. Og ja, den vidnede *også* om, at Gud *ikke* overgav Jesus til døden, men at han lever,

"as the first-fruits of those who have fallen asleep"⁸⁰. It is not by any speculative ideas of (Plato's) philosophy, but by the vision of Jesus' life and death and the feeling of his imperishable union with God that mankind, as far as it believes in these things, has attained to the certainty of eternal life for which it was meant, and which it dimly discerns: eternal live *in time* and *beyond time*."⁸¹ (ibid. s. 163).

7.3 Nogle implikationer af Paulus' personlige og generelle syndsopfattelse

Ifølge Paulus' breve og Apostlenes Gerninger, er dét at *være* Guds barn og at *være givet* ånden, at være Jesu disciple – det er simpelthen både begyndelsen og slutningen af deres narrativer. For forfatterne til begge, Paulus og Lukas, var det deres bevidsthed om, at den kristne religion ikke kunne være den højeste og ultimative religion, *medmindre* den førte ethvert individ ind i en umiddelbar og levende forening med Gud. Med Harnacks ord var det ifølge Paulus' breve og skrifterne i Apostlenes gerninger ..."This mutual union of a full obedient subjection to the Lord with freedom in the Spirit [which was] the most important feature of this religion and a seal of its greatness. (ibid., s. 165-166)

Hverken Jesu disciple eller Paulus mente, at Jesu budskab var at livet i verden skulle *forsages*. Men ... i verden er der tre *fjender*, som Jesus befaler udryddet. Det er mammon⁸², afhængighed af enhver art⁸³ og selviskhed. De er '*mørkets*' *magter*, og skal bekæmpes – ikke ved flugt eller benægtelse – men ved bevidsthed om dem og i kamp for at udrydde dem, indtil de er udslettet. Paulus lader forstå, at ingen kan påstå at være forløst, uden at det *bevidnes i praksis*; og ingen kan regne med forløsning eller tilgivelse for synd og syndefrihed, dersom hadet til synden og efterligningen af Jesus Kristus er fraværende.

⁷⁹ Jf. igen Rom. 8, 15-17: "I har jo ikke fået en ånd, som giver trællekår, så I atter skulle leve i frygt, men I har fået den ånd, som giver barnekår, og I den råber vi: Abba, fader! Ånden selv vidner sammen med vores ånd om, at vi er Guds børn. Men når vi er børn, er vi også arvinger, Guds arvinger og Kristi medarvinger, så sandt som vi lider med ham for også at herliggøres med ham.

⁸⁰ Harnack henviser til 1 Kor. 15, 20-22: "Men nu er Kristus opstået fra de døde som førstegrøden af dem, der er sovnet hen. Fordi døden kom ved et menneske, er også de dødes opstandelse kommet ved et menneske. For ligesom alle dør med Adam, skal også alle gøres levende med Kristus."

⁸¹ Som i 1 Kor. 13, 12: "For now we see through a glass, darkly; but then face to face: now I know in part; but then shall I know even as also I am known.

⁸² Jf. man kan ikke tjene to herrer?

⁸³ Den, der vil følge mig skal forlade sin far og mor, broder og søster etc. ?

Ikke desto mindre får man det indtryk fra Paulus' korrespondance, at han selv er meget lidt optaget 'synden' eller 'frelsen fra synden' – endsige, at hans samvittighed var plaget af anger og pine over hans syndighed - eller af rædsel ved tanken om, at den skulle føre til hans evige fortabelse. Faktisk tværtimod.

Et frisk blik på hans skrifter viser, at Paulus var udrustet med en med vore dages øjne endog særdeles "robust" samvittighed. Sådan skriver Krister Stendahl (1963, s. 200) i sin skelsættende artikel, hvori han sætter spørgsmålstegn ved den stiltiende antagelse, at menneskets bevidsthed "stort set" er den samme til alle tider, og at såvel teologiske som psykologiske udsagn til alle tider derfor lader sig fortolke og forstå efter vore nutidige begreber og forudsætninger.⁸⁴ Således er Paulus' berømte ord,

"Jeg ved, at i mig, altså i mit kød, bor der intet godt. For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg" (Rom. 7, 18-19),

blevet tolket som ord, der kommer ud af en dyb og sensitiv introspektiv samvittighed. Ja, en samvittighed og bevidsthed, der endog vidner om hans direkte oplevelse af den efter Adam ved kødet overførte 'arvesynd', sådan som det er blevet hævdet af reformerte vestlige teologer. Nu er det ikke lige det spørgsmål, der optager Stendahl mest, men snarere, at Paulus' udsagn er taget ud af en sammenhæng, hvor han diskuterer, hvad der var synd *under* Loven og *efter* omvendelsen – og at det ikke drejer sig om Paulus' fortrydelse over hans eget eller menneskehedens 'tvesindede' Ego og syndige vilkår. Hvad Paulus mener med sit udsagn, bliver klarere, når vi læser sætningen, der følger efter, nemlig:

"Men når jeg gør det, jeg ikke vil, er det ikke længere mig, der handler, men synden, som bor i mig" (v. 20).

Med andre ord, det er *synden* og *kødet*, der er skyldig, men det er en synd, *han* eller hans '*jeg*' ikke er identificeret med. Da Paulus var farisæer og levede under loven og forfulgte kirken, var han *uanagribelig i lovretfærdighed*, som han skriver til Filipperne (Fil. 3, 6). Ikke at han overholdt *hele* loven til perfektion – for det var ikke muligt (Rom. 2, 17 – 3, 20, Gal. 3, 10-12) – men det som står stærkt i hans erindring om tiden inden omvendelsen, var hans glørværdige præstation som retfærdig jøde. Denne opfattelse af 'retfærdighed' ændres imidlertid ikke væsentligt, efter hans møde med Jesus Kristus. Ganske vist siges det i Rom 1-3, at,

"Alle har syndet og mistet herligheden fra Gud – det gælder jøder såvel som hedninger – men ufortjent (dvs. uden gerning) gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus. Guds retfærdighed ved tro på Jesus Kristus for alle, der tror" (v.21-24).

Dvs. uanset om man er jøde eller hedning, omskåret eller på anden måde lever op til lovens bud. Rom 3, 21 og 8, 37 - 39, demonstreres hvorledes denne tragiske syndighed ændredes efter Messias kom til jorden, for i alt dette "sejrer vi ved ham", som har elsket os:

"Men i alt dette mere end sejrer vi ved ham, som har elsket os. For jeg er vis på, at hverken død eller liv eller engle eller magter eller noget nuværende eller noget kommende eller kræfter eller noget i det høje eller i det dybe eller nogen anden skabning kan skille os fra Guds kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre."

⁸⁴ Den følgende analyse af Paulus' syndsbevidsthed eller mangel på samme, lægger sig tæt op ad Stendahls, som jeg finder vigtig – ikke blot for forståelsen af Paulus' kristendomsforståelse – men også for forståelsen af, hvorledes begreber om syndsbevidsthed, anger, bod og tilgivelse etc. varierer umådelig meget, ikke blot i men også over tid. Det gør ikke alle lige gode - i deres egen ret. Men det siger måske noget om, at vi stadig leder efter den uheldede essens af Jesu Kristi forkyndelse og at det er en uafsluttet – og måske uafsluttelige opgave.

Det er, siger Stendahl, meget vanskeligere at "måle" hvordan Paulus subjektivt oplevede styrken af synden i hans liv, eller i hvilken udstrækning og på hvilken måde, han var bevidst om sin 'faktiske' synd. (ibid. s. 208). Den allerstørste synd – med stort S – i hans fortid var, at han havde forfulgt Guds (kristne) kirke. (Gal. 1, 13 og 23,⁸⁵ Fill. 3, 6). Klimakset i hans farisæisk-jødiske tro, var den skamfulde gerning som gjorde ham til den mindst værdige apostel (1 Kor. 15, 9). Til hvilket han bemærker, at

"Kristus Jesus kom til verden for at frelse syndere, og af dem er jeg den største. Men netop derfor fandt jeg barmhjertighed, for at jeg kunne være den første, Kristus Jesus viste hele sin langmodighed på, til eksempel for dem, der skal komme til tro på ham og få evigt liv." (Tim. 1, 15-16).

Med andre ord, Paulus havde i sin *uvidenhed* været den værste forfølger af de kristne – inden gud af sin barmhjertighed og nåde afslørede den sande Messias for ham; Gud havde gjort Paulus til apostel - og prototypen på syndernes tilgivelse og frelse. (Stendahl, s. 209). Og ikke nok med det: Paulus havde til fulde gjort denne forfærdelige synd god igen. For, som han siger (1 Kor 15, 10), "Hans nåde imod mig har ikke været forgæves; jeg har arbejdet mere end nogen af dem, det vil sige ikke jeg, men Guds nåde, som har været med mig."

'Synden' var et afgørende begreb i Paulus terminologi – specielt i Rom. 1 – 3. - og han holdt fast på, at selv efter dåben, er mennesket ikke fri for synden. Desuagtet er der ikke noget i hans breve, der indikerer, at han var bevidst om sin egen synd på en måde, der plager hans samvittighed. Ja faktisk er

det lettere at finde udsagn om det modsatte. Om end han tilstår sin egen "svaghed" og "magtesløshed"⁸⁶, så er den overvejende opfattelse sammenfattet i disse ord i Apg. 23, 1 : "Brødre, med den bedste samvittighed har jeg til den dag i dag levet mit liv for Gud." Fraværet af henvisninger hos Paulus til bevidstheden om at være en synder er *iøjenfaldende*. (Stendahl, s. 210). Selv der, hvor han tilstår, at det gode han vil, gør han ikke, da véd han, at *viljen* er god – og *bevidstheden* herom, samt om *hvad* det gode er, er første skridt på vejen til at rette ind og gøre det rigtige.

Denne analyse af beskaffenheden af Paulus syndsbevidsthed er – naturligvis – hildet i vor tids syn og begreber om den sandfærdige og ærlige introspektion. Og lige så hildet er Luther's læsning af Paulus i lyset af hans egen indre samvittigheds kamp og kval, der bygger på en 'pietistisk' overbevisning om hans uforbederlige syndighed. En kamp og samvittighedsqual der forudsætter en systematisk udvikling af bod og anger. Stendahl pointerer således, at Luthers berømte 95 teser, er funderet inden for rammerne af en bevidsthed om "tilgivelse af synden" ved anger, "When our Lord and Master Jesus Christ said: Repend ..., he wanted the whole life of the faithful to be a repentance." (ibid. s. 203).

Og vi kunne blive ved ... og gå ombord i nok en af teologiens sværvægttere, Augustin, og hans introspektive bekendelser – som i mangel på en forklaring på samvittighedens rolle i skabelsen af et selv og i kamp mod Manikæismens uholdbare tvedeling af godt og ondt – opfandt syndefaldet og tragisk gjorde den til en af

⁸⁵ I har jo hørt om, hvordan jeg tidligere levede i jødedommen, at jeg til overmål forfulgte Guds kirke og ville udrydde den. Jeg gik videre i jødedommen end mange jævnaldrende i mit folk og brændte mere af iver for mine fædres overleveringer. ... menigheder i Judæa ... havde hørt om, at han, der før forfulgte os, nu forkynnder den tro, han tidligere ville udrydde, og *de priste Gud for mig*.

⁸⁶ 2 Kor. 12, 9-10: "Tre gange bad jeg Herren om, at den måtte blive taget fra mig, men han svarede: »Min nåde er dig nok, for min magt udøves i magtesløshed.« Jeg vil altså helst være stolt af min magtesløshed, for at Kristi magt kan være over mig. Derfor er jeg godt tilfreds under magtesløshed, under mishandlinger, under trængsler, under forfølgelser og vanskeligheder for Kristi skyld. For når jeg er magtesløs, så er jeg stærk."

kristendommens hjørneste. Men resultatet af analysen, som Stendahl startede og har æren for, er vigtig. Den stiltiende antagelse, at menneskets bevidsthed "stort set" er den samme til alle tider, og at såvel teologiske som psykologiske udsagn til alle tider derfor lader sig fortolke og forstå efter vore nutidige begreber og forudsætninger er uholdbar. Og den er vigtig for forståelsen af, hvorledes Kristendommens kernebegreber om synd og syndsbevidsthed, anger, bod og tilgivelse etc. varierer ufattelig meget, ikke blot *i* men også *over* tid. Det gør ikke alle begreber og forståelser lige gode - i deres egen ret. Men det siger som sagt måske noget om, at vi stadig leder efter den *uhildede* essens af Jesu Kristi forkyndelse, og at dét er en uafsluttet – og måske uafsluttelig opgave.